

ДНЕВНИКЪТ

(стенографически)

на

XII^{то} Обикновено Народно Събрание

(първа редовна сесия).

VII заседание, срѣда, 23 октомврий 1902 г.

(Отворено въ 2 ч. и 40 м. слѣдъ пладнѣ подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя г. А. Франгя.)

Прѣдседателствуващъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието се отваря.

Г-нъ секретарьтъ ще прочете поименния списъкъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь И. Еневъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: И. Веселиновъ, И. Георгиевъ, А. Груевъ, И. Гърковъ, В. Димчевъ, А. Каназирски, Н. Марковъ, Н. Мухановъ, Н. Начовъ, Г. Пеневъ, Н. Рашеевъ, С. Савовъ, А. Самоковлийски, В. Стаменовъ, М. Такевъ, Ц. Таслаковъ, Н. Тенчевъ, Г. Трифоновъ, И. Тянковски, М. Хюсеиновъ и П. Чаушовъ.)

Прѣдседателствуващъ А. Франгя: Отъ 188 народни прѣдставители отсъствуватъ 21. Има законното число народни прѣдставители — засѣданието продължава.

Имамъ честь да направя слѣдующитѣ съобщения на г. г. народнитѣ прѣдставители. Първо, разрѣшенъ е отпускъ на Хасковския народенъ прѣдставитель г. А. Урумовъ 10 дена, на Силистренския народенъ прѣдставитель г. П. Златаровъ 10 дена и на Кулския народенъ прѣдставитель г. Д-ръ Милковъ 6 дена.

Постъпили сѣ двѣ запитвания, които ще бждатъ прочетени отъ г. секретаря.

Секретарь И. Еневъ: (Чете.)

„Къмъ г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи.

Запитване

отъ Ескиджумайския народенъ прѣдставитель К. Досевъ.

На основание чл. 107 отъ конституцията, моля г. Министра на Вжтрѣшнитѣ Работи да ми отговори:

1. Извѣстно ли му е, че за да се обезпечи сполуката на правителственитѣ кандидати за окръжни съвѣтници въ Ескиджумайската избирателна околия въ станалия на 4 августъ т. г. изборъ, Ескиджумайскитѣ административно-полицейски органи, наедно съ нѣкои правителствени партизани, образуваха въ третата, Болукджанска секция шайка, която въ дена на избора, въодушевлявана отъ секретаря на околийското управление, С. Ганевъ, за която цѣль бѣ отишълъ тамъ день напредъ, прогони опозиционнитѣ избиратели, като прѣби мнозина отъ тѣхъ?

2. Извѣстно ли му е тоже, че слѣдующата седмица, за да се обезпечи пакъ сполуката на правителствената листа за градско-общински съвѣтници, околийскиятъ начальникъ Самоковлиевъ не само че агитира, псува, заплашва избирателитѣ и се опитваше самъ да размѣнява бюлетини, но за да повлияе още повече на малодушнитѣ избиратели, той арестува и мене съ войници, които му бѣха пратени мимо прѣдседателя на бюрото, за да извърши, види се, всичкитѣ тия прѣстѣпления безнаказано?

3. Ако всичко това му е извѣстно, какви мѣрки е благоволилъ да вземе противъ този „достоевъ и благороденъ“ свой служитель?

София, 23 октомврий 1902 г.

Съ почитание, Ескиджумайски народенъ прѣдставитель: К. Досевъ.

Къмъ г. Министра на Войната.

Запитване

отъ Ескиджумайския народенъ прѣдставитель К. Досевъ.

Съгласно прѣдписанието на чл. 100 отъ избирателния законъ, военнитѣ власти сѣ длѣжни да даватъ войска, щомъ ти се иска отъ прѣдседате-

литѣ на изборнитѣ бюра, за запазването реда и типината въ изборния день и да гарантира свободното гласоподаване на избирателитѣ. По силата на този членъ отъ избирателния законъ, опозиционнитѣ кандидати за окръжни съвѣтници въ Ескиджумайската избирателна околия, Михалъ Петровъ и Ахмедъ Чаушъ х. Хамзовъ, като добиха два дена прѣди изборитѣ, станали на 4 августъ т. г., свѣдѣния, че Ескиджумайскитѣ административни власти, наедно съ правителственитѣ партизани, взематъ всички мѣрки за да насилатъ изборитѣ, особено въ третата, Болукъджинска секция, подадоха до прѣдседателя на бюрото — Ескиджумайскитѣ мирови съдия Сп. Рачовъ — заявление, съ което го молиха за въ деня на избора да поиска войска и огради свободата на изборитѣ. Прѣдседателятъ на бюрото, щомъ получи заявлението, телеграфически е поискалъ войска, но му е отказано, защото само по прѣдставителскитѣ избори било позволено пращането войска.

Благодарение на това, прѣзъ цѣлия изборенъ день образуваната шайка, инспирирана отъ прѣдставителитѣ на административно-полицейскитѣ власти, можѣ свободно да бие и разпрѣсне опозиционнитѣ избиратели и, слѣдователно, да обезпечи сполуката на прѣстѣпницитѣ.

На слѣдующата седмица, обаче, при изборитѣ за градско-общински съвѣтници, понеже такива шайки не могатъ да вирѣятъ въ града, мимо знанието на прѣдседателя на бюрото, въ разпореждането на околийския началникъ Самоковлиевъ бѣ пратена една команда войници, за да извърши подъ тѣхно прѣкритие най-възмутителни насилия и прѣстѣпления.

Като констатирамъ тия факти, на основание чл. 107 отъ конституцията, моля г. Военния Министръ да благоволи да ми отговори:

Защо за окръжнитѣ избори се отказа на прѣдседателя на третата, Болукъджинска избирателна секция, пращането на войска, а слѣдующата седмица, по градскитѣ избори, безъ да е имало нужда отъ нея и безъ да е искана отъ прѣдседателя на бюрото, е дадена войска въ разпореждането на околийския началникъ?

Гр. София, 23 октомврий 1902 г.

Съ почитание, Ескиджумайски народенъ прѣдставителъ: К. Досевъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Съгласно чл. 62 отъ правилника, ще се опрѣдѣли день за разискване на тѣзи двѣ запитвания.

Г-нъ Веню Кръстевъ има думата.

В. Кръстевъ: Г-да народни прѣдставители! Имамъ да направя едно питане къмъ г. Министра на Търговията и Земледѣлието.

Извѣстно ви е, че още прѣзъ 1899 г. се заведе единъ редъ при градоветѣ — не зная дали на всѣкъдѣ, — такъвъ, какъвто е въ Русчукъ. Този редъ е слѣдующиятъ. Тамъ където бѣха бариеритѣ, т. е.

портитѣ, дѣто се вземаше бачъ, се построи отъ градския съвѣтъ по единъ тѣй нареченъ оборъ и селянитѣ, които идатъ да продаватъ въ града храна, агентитѣ, които се намиратъ тамъ, спиратъ селянитѣ и имъ взиматъ по канче храна, какъвто носятъ. Слѣдъ това заминуватъ въ града и си продаватъ храната. Като продадатъ храната на търговеца, тамъ като теглятъ колата прѣдъ маазата на търговеца, търговецътъ взема и друго канче отъ храната, какъвто продавачътъ носи. Ако г. Министерътъ на Земледѣлието е извѣстенъ за тази безбожна експлоатация, която се върши на нашитѣ продавачи на храни, азъ отправямъ моето питане къмъ него, за да се заинтересува и, ако не е извѣстенъ, ще го моля да направи нужното, за да бѣде извѣстенъ и за да вземе мѣрки за тази безбожна експлоатация на продавачитѣ.

Министръ П. Абрашевъ: Г-да народни прѣдставители! За тази „безбожна експлоатация“, както я нарече г. Веню Кръстевъ, на селянитѣ въ Русенско не ми е извѣстно нищо. Азъ ще моля г. Кръстева да бѣде така добъръ и да ми даде тази бѣлѣжка, която държи прѣдъ себе си, ще направя нужната справка и ще взема мѣрки да се прѣкрати тази експлоатация, ако съществува.

В. Кръстевъ: Доволенъ съмъ. Ще Ви я дамъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Почваме дневния редъ: разискване отговора на тронното слово.

Има ли нѣкой отъ г. г. прѣдставителитѣ да иска думата? (Никой не се обажда.) Ако нѣма, ще се пристѣпи къмъ гласуване.

Ю. Теодоровъ: Искамъ думата.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Имате думата, г-нъ Теодоровъ.

Ю. Теодоровъ: (Отъ трибуната.) Азъ моля да дойде г. Министеръ-Президентътъ, защото, може би, ще потрѣбва.

Министръ М. Сарафовъ: Уважаемый г-нъ Теодоровъ! Не е пристигналъ още. Ако обичате, захванѣте. Азъ ще взема бѣлѣжки и ще му доложя.

Ю. Теодоровъ: Добрѣ. Г-да народни прѣдставители! Тѣй като никой не иска да вземе думата, то трѣбваше азъ пакъ съ слабитѣ си сили да захвана. Азъ не съмъ нѣкой голѣмъ ораторъ да ви приказвамъ дълги и широки работи, но по необходимостъ захващамъ доколкото знамъ. Ще се докосна само до три въпроса по отговора на тронната рѣчь, именно по третия пасажъ и по петия пасажъ на рѣчта и ще бѣда, доколкото се може, кратъкъ.

Третиятъ пасажъ казва: „Покриването на заема по начинъ най-удовлетворителенъ за държавния ни

кредитъ, гласуванъ въ миналата извънредна сесия, се цѣни високо отъ народното прѣдставителство. Съ това се отстраняватъ финансовитѣ затруднения, които спѣватъ правилното развитие на страната.“ Сир., заемътъ е покритъ по единъ най-удовлетворителенъ начинъ въ Европа. Тукъ ние го отстъпихме, дадохме го и получихме по 81½%, а тамъ се продава по 83 и 84%. Нашиятъ кредитъ се е вдигналъ и това карало народното прѣдставителство високо да цѣни тая работа. Наистина, това е тѣй. Слѣдъ това, по-подирната алинея, която казва, че съ приемането на заема сж се отстранили финансовитѣ затруднения, които сж спѣвали правилното развитие на страната. Затуй, че нашиятъ кредитъ е повдигнатъ и че нашиятъ заемъ добръ се посрѣщна и се покри нѣколко пѣти, затова и се продаватъ облигациитѣ съ добра цѣна, затова именно трѣбва да се радваме, както и за отстранението на финансовитѣ затруднения, за които ще говори по-послѣ. Но ние не можемъ да се радваме, че нашиятъ заемъ е билъ кой знае колко сполучливъ. Той бѣше единъ заемъ на много унижителни условия, както помнимъ, защото лани се говорѣше тукъ, отъ трибуната, че България ще фалира и г. Финансовиятъ Министъръ тая година не се погрижи да плати своевременно лихвитъ на 7-милионния авансъ. Така щото, трѣбваше да секвестриратъ и да продадатъ наши 400.000 облигации и съ това се дискредитира още по-много страната, нашиятъ книжа — и затуй трѣбваше да приемемъ единъ заемъ съ много низки условия и то пакъ благодарение, ще кажемъ, на руското правителство, че прати своя финансовъ съвѣтникъ та ни дадохъ и тоя заемъ, за да не фалираме, за да се закрѣпи страната. (Н. Цановъ: Фалираха държавнитѣ мѣже!) Да. Ние прѣдвиждахме това, че тѣй ще бѣде, защото заемътъ бѣше отстъпенъ съ много низка емисия. Прѣдвиждахме още, че банцитѣ ще спечелятъ много пари отъ това, защото заемътъ бѣше добръ гарантиранъ — въ двоенъ и троенъ размѣръ. И резултатътъ излѣзе така. Тѣй че днесъ има тукъ една печалба отъ около 10—12.000.000 л., споредъ сесиионния курсъ, който ние го условихме, и както се продава сега. Понеже ние прѣдвиждахме тая работа, че ще направятъ голѣма спекуляция, въ едно частно събрание ние питахме Министъръ-Президента, г. Даневъ, и той ни каза, че имало устно условие и че банцитѣ сж декларирали прѣдъ Негово Царско Височество Княза, мисля, и прѣдъ френския министъръ, Делкасе, и прѣдъ руския финансовъ съвѣтникъ, Вишнеградски, че тѣ желаятъ да спечелятъ отъ този заемъ само 3.000.000, а остатъкътъ ще бѣде раздѣленъ между банцитѣ и българското правителство. Тѣй като сега се явява една печалба отъ заема отъ около 10—12.000.000 л., ще моля г. министра, слѣдъ като свѣрша рѣчьта си, да ми обясни: изпълниха ли задълженията си банцитѣ. А отъ друга страна руското правителство било общало, щото, колкото по-високо се продаде заемътъ, ползата всецѣло да

остане за българското правителство. То е единъ въпросъ, на който г. министърътъ ще има добрината да ми отговори по-послѣ.

Да дойдемъ сега на втората алинея на сѣщия членъ. Като сме сключили заема и се удовлетворявалъ по най-удовлетворителенъ начинъ и пр., „съ това се отстраняватъ финансовитѣ затруднения, които спѣватъ правилното развитие на страната“. Тукъ ще си позволя да говоря малко по-нашироко и ще запитамъ г. Министра на Финанситѣ, когато твърдѣ много уважавамъ, къмъ когото имамъ най-голѣми симпатии и уважения, както и той къмъ мене. (Смѣхъ.) Но тия наши лични симпатии и приятелство не могатъ да ме възпратъ да не изпѣяна високата мисия, съ която народътъ ме е натоварилъ като народенъ прѣдставителъ, за да запазя интереситѣ му. Казва се въ тронната рѣчь, че съ това се отстраняватъ, т. е. съ заема се отстраняватъ финансовитѣ затруднения, които спѣватъ правилното развитие на страната. Азъ ще питамъ г. Министра на Финанситѣ, когато сж се отстранили финансовитѣ затруднения, защо толкова тежки данѣнци се облагатъ сега на народа, именно патентътъ, който се облага навсѣкѣждъ по единъ най-тежъкъ начинъ? Сетнѣ видѣхме, че вчеръ влѣзе законътъ за гербовия сборъ, който удвоява и утроява данѣцитѣ; сетнѣ видѣхме закона за сѣдебнитѣ пристави, и тамъ твърдѣ много е обремененъ народътъ. Да дойдемъ най-напрѣдъ за патента. Патента какъ го прилага г. Министърътъ на Финанситѣ? Азъ мисля — и право е така, — че миналата година, като не можѣ да се гласува бюджетътъ и ланския бюджетъ остана въ сила, слѣдователно, г. министърътъ трѣбваше да събира патента споредъ ланския окладъ и своевременно. А сега той го събира въ края на годината, изпѣнява единъ законъ съ обратна сила. Това е твърдѣ незаконно. За да подкрѣпи думитѣ си, азъ ще приведа единъ пасажъ отъ чл. 38, алинея трета, отъ законопроекта по отчетността на бюджета. Асѣмъ и общиятъ законъ е така, но тукъ изрично е казано какъ се постѣпва, когато нѣма бюджетъ. Ето какъ се постѣпва: (Чете.) „Когато се случи да не може да се свика Народното Събрание, или нѣма одобренъ бюджетъ, има сила и дѣйствие, по прихода и разхода, одобренитѣ за прѣдходящата година бюджетъ. (Чл. 122 на конституцията.) Въ тоя случай продължава се дѣйствието за цѣла година и на всички закони, по силата на които сж се събирали данѣцитѣ, прѣдвидени въ бюджета за прѣдходящата година.“ Слѣдователно, г. Министърътъ на Финанситѣ трѣбваше да събере патента за тая година споредъ ланския окладъ. И какво направи той съ това свое противозаконно дѣйствие? Той не се разпореди своевременно да се събере патентътъ и много хора, амбулантни търговци, комивояжери, комисионери, халваджии, бозаджии и разни други занаятчий минаха безъ да платятъ патента тая година. И съ това той нанесе своеволно голѣма

чета на хазната. Сетнѣ, какво направи г. министърътъ по събиране на тоя налогъ? Той се отнесе, наистина, въ Събранието да иска оторизация да го прилага въ края на годината, но не остана хладнокръвенъ да остави финансовитѣ чиновници да го изпълняватъ тъй, както е въ закона. Законътъ за патента е единъ драконовски законъ, защото той облага съ данѣкъ всѣки данѣкоплатецъ: щомъ стъпни първиятъ день отъ второто шестмѣсечие, дълженъ е да плати за цѣлото шестмѣсечие, както знаете. Сетнѣ, чиновницитѣ или слугитѣ, излѣзли отъ служба, дохожда нова година облагатъ ги на ново, а старитѣ не ги отписватъ, ако не заявятъ. Той е тежъкъ законъ. И най-важното е, че тоя законъ не взима мнѣнието на народното прѣдставителство, сир. на кмета и на прѣдставителя на еснафитѣ, който стои тамъ. Ние знаемъ въ турско врѣме, и всѣкъждѣ е тъй, че агентитѣ на фиска трѣбва да описватъ даждията съвѣстно съ тѣзи на народа. Когато пишеха въ турско врѣме било бегликъ, било серчимъ, било снопи, било вино да мѣрятъ, съ агентитѣ на правителството вървятъ и прѣдставителитѣ на народа, държатъ двойни тевтери, вечеръ подписватъ тевтеритѣ едни на други и, най-сетнѣ, кметството като не подпише оклада, тоя нѣма сила. Въ тоя законъ нѣма таква нѣщо. Тамъ е казано: тѣ могатъ да присѣтствуватъ; обаче болшинството е на страната на правителствениѣ агенти. И казано е въ друга алинея на тоя законъ, че ако нѣма прѣдставителитѣ на народа, т. е. кметътъ и прѣдставителътъ на еснафа, и безъ тѣхъ ставало. Затуй тоя законъ трѣбва да се прѣработи. Но ще ви кажа още, колкото и да е драконовски тоя законъ, г. Министърътъ на Финанситѣ не го е оставилъ да се изпълнява тъй, а го прилага нѣкакъ по-инакъ. Ще ви разправа. Той улови, на много мѣста отчисли и размѣсти финансовитѣ чиновници. Тѣ направиха облога прѣзъ мѣсець юлий още, но повърнаха тѣзи облози; отчислиха финансовитѣ агенти на фиска и туриха нови, които не познаватъ хората, и на тѣзи нови агенти конфиденциално имъ е заповѣдано, телеграфически, ако не обложатъ хората съ тежки патенти, ще бждатъ отчислени и тѣ. (Министъръ М. Сарафовъ: То е много драконовско, наистина!) И тѣ не могатъ да работятъ съгласно закона и споредъ свѣстѣта си; но сж уплашени, застрашени сж, подъ страхъ на отчисление, да облагатъ хората съ патенти три пѣти и четири пѣти по-голѣми. Второ нарушение стана съ контролнитѣ комисии, които нѣматъ право да увеличаватъ патента; иматъ право само да го повърнатъ на ново разглеждане, но не и да го увеличаватъ. И който отъ членовѣтѣ на контролната комисия не ги слѣдва, не ги поддържа, изпѣждали сж го, както е станало въ Търново съ най-почтения търговецъ, г. Ангелъ Рашовъ, който, понеже е настоявалъ, че еснафитѣ сж изпаднали и да не имъ увеличаватъ патентитѣ, сж го замѣстили съ едно момче младо, което да ги слуша. И азъ не зная, защо ставатъ тия толкози голѣми

облози. Г-нъ министърътъ ще ми каже, че това се прави, за да има държавата по-голѣми срѣдства, да нѣма дефицити. То може да има други пѣтица за постигане на тази цѣль. Изъ единъ пѣтъ народътъ не може да даде такива даждия и то не само единъ пѣтъ да ги даде, но постоянно да ги дава. Или мисли г. министърътъ, че търговцитѣ и еснафитѣ сж толкози много прокопсали, толкози много сж прогресирали, като сме имали подъ редъ 5—6 безплодни години, като сме имали финансовъ и економическа криза; като европейската индустрия толкозъ силно конкурира нашитѣ еснафи и, най-сетнѣ, като оттукъ, отъ Народното Събрание, ние досега приехме толкова батакчийски закони — право да си кажемъ, — като закона за просрочване на вереситѣ, като закона за недосегаемостѣта на капиталитѣ, вложени въ спѣсовната каса, като недосегаемостѣта на възнаграждението на депутатитѣ — (Г. Пасаровъ: Това не е законъ, г-нъ Теодоровъ!) както и да е, не ги докачамъ, — като закона за недосегаемостѣта на премиитѣ на класната лотария и, най-послѣ, приехме онази година единъ законъ, за да се не продаватъ на бѣднитѣ хора къщитѣ и нивитѣ. Прѣкрасно! Съ това направихме едно добро, ще кажете. (Г. Пасаровъ: Възнаграждението на прѣдставителитѣ въ цѣлия свѣтъ е така!) Миналата година, казвамъ, направихме законъ за челяднитѣ имоти, да се не продаватъ на сиромаситѣ къщитѣ и нивитѣ имъ, необходими за живота имъ. Прѣкрасно! Но тѣзи добрини, които се правятъ на сиромаситѣ, може ли да ставатъ безъ жертви? Кой ще ги изтегли? Ще ги изтеглятъ търговцитѣ, ще ги изтеглятъ еснафитѣ, ще ги изтеглятъ лихваритѣ и най-много земледѣлческата каса. Слѣдователно, като имаме прѣдъ видъ безплодието; като имаме прѣдъ видъ финансовата криза, и, най-сетнѣ, и тия батакчийски закони, които създадохме и които помагатъ на батакчинѣтѣ, а съсипватъ по-състоятелнитѣ хора, отдѣ нахдѣмъ мисли г. министърътъ, че толкозъ много сж прогресирали търговцитѣ и еснафитѣ и ги облага съ патентѣ три ката и четири ката и не оставатъ чиновницитѣ самостоятелно, споредъ закона, колкото и да е тежъкъ тоя, по свѣстѣта си, да го направятъ, а подъ страхъ че ще бждатъ уволнени, трѣбва да увеличаватъ патентитѣ. Хора, които сж плащали по 300 л., турятъ имъ 1.300, 1.500 л., а единъ, именно г. Буровъ въ Раховица, е билъ обложенъ вънъ отъ всѣки законъ, вънъ отъ всѣка графа — не го обемалъ законътъ: билъ много богати. Има хора, като напр. Николай Цѣровски, въ Раховица, обложенъ съ патентъ, дѣто купува жито за воденицата си; обложенъ съ патентъ, дѣто мѣли жито въ воденицата си; обложенъ съ патентъ и дѣто продава брашно — три пѣти, когато азъ мисля, че това е една и сѣща работа. И каква полза излиза отъ всичката тая работа? Прѣвиваме народа, прѣвиваме му червата, съсипваме го и пари нѣма въ хазната. Защо нѣма пари въ хазната? Защото онѣзи хора, които боравятъ съ паритѣ, или

не сж способни, или сж партизани, или не сж дали достатъчно гаранции, или министритъ сж ходили да агитиратъ, че не сж имали време да ги прѣглеждатъ, да ги стегнатъ. Българии е достатъчно добръ обложена съ данъкъ, г-да; нѣма нужда да се облага съ повече, и безполезно е да облагаме страната повече и да прахосваме паритъ. Трѣбва да се направи економия; трѣбва да туримъ честни и добри хора, които да дадатъ достатъчна гаранция. Напр., отъ Австро-Унгария излиза за 50 милиона лева стока, а тукъ я оцѣняватъ за 30—32 милиона. Значи, прѣзъ митницата минава съ рушвети. Други чиновници избѣгали, като откраднали пари. Онзи денъ въ Търново откраднаха 5.000 л.; сжщо и въ Севлиево, и въ Варна. Тия работи за какво ставатъ? Отъ една страна за съсипе на народа и отъ друга страна да се пилѣе парата. Ако така товаримъ тоя народъ, той за една година ли ще бжде, или завинаги? Той е завинаги. Затуй трѣбва да се товари както трѣбва, за да може да плаща всѣка година. Затуй, азъ ще моля г. Министра на Финанситъ да не изнасилва чиновницитъ подъ страхъ на отчисление, но да ги остави, споредъ съвѣстѣта си и споредъ закона, да облагатъ хората. И съ това, дѣто отчисли той бившитъ финансови агенти, които по-добръ знаеха хората, той направи едно зло, защото тѣ цѣха да откриятъ и още нѣкои и други данъкоплатци, които се укриха отъ патентовото даждие; не си направиха декларации: старитъ чиновници ги познаватъ, но новитъ не могатъ да ги издиратъ. Тѣзи работи не сж хубави. Този законъ се захвана произволно, беззаконно и се изпълнява така съ грѣхове и противосѣвѣстно.

Азъ ще моля, прочее, г. Министра на Финанситъ да остави чиновницитъ свободни, да дѣйствуватъ споредъ закона и да не позволява на контролнитъ комисии сами тѣ да увеличаватъ даждията; защото законътъ не имъ дава това право и, най-сетнѣ, да внесе единъ законъ по данъка върху занятието по-хубавъ, въ който да се зачита и мнѣнието на народното прѣдставителство, сир. на кметството и на прѣдставителитъ на еснафитъ.

По тоя въпросъ свършвамъ.

Дохождамъ на петия пунктъ на тронното слово: (Чете.) „Извѣстни сж на народнитъ прѣдставители усилията, които правителството положи и полага, за да запази коректно поведение въ международно отношение по случай движението отвъдъ Рила. Като одобрява тѣзи усилия и вѣрва, че ще бждатъ справедливо оцѣнени отъ силитъ, подписавши Берлинския договоръ, народното прѣдставителство дава пълната си подкрѣпа на правителството за всички мѣрки отъ естество да турятъ въ дѣйствие разпоредженията на международнитъ договори, които обезпечаватъ мирното развитие на българитъ въ Турция.“ Цонезде г. Министъръ-Прѣседателътъ вчера въ дългата си рѣчь, въ която изложи политиката на правителството, не благоволи да ни каже нѣщо по външната политика, затуй именно става въпросъ, става нужда да се обърне къмъ правителството и

да искамъ нѣкои обяснения по тая работа. Въ тронната рѣчь на Негово Царско Височество къмъ прѣдставителството е казано, че правителството, като е държало коректно поведение, което ще се оцѣни по достойнство отъ силитъ, се надѣва, че ще се изпълнятъ нѣкои международни договори. Г-нъ министърътъ при този най-важенъ въпросъ, който днесъ вълнува цѣлия български народъ, заради събитията, които ставатъ отвъдъ Рила, не ни каза нищо. Тамъ виждаме ние, че българии се малтретиратъ, че българии възставатъ, че българии се пращатъ на заточение, че тѣхъ убиватъ, че други народности не се мѣсятъ, което значи, че Македония е прѣимуществено българска страна, наша съседна братска страна — и съседна, и братска. Ние не можемъ да останемъ така хладнокрѣвни къмъ тоя въпросъ. Наистина, казва ни Негово Царско Височество, че той се надѣва, че ще се изпълнятъ прѣдписанията на договоритъ. Но ние не знаемъ какво е направило нашето правителство, какви постѣпки е направило прѣдъ силитъ, подписавши Берлинския трактатъ; защото при толкова мѣнотии, при толкова тирании, при толкова възстания, които станаха, този народъ е, който толкова много тегли и отъ арнаути, и отъ турци, и отъ други, и никакви права не му се дадоха отъ 25 години. И мисля, че намъ се налага длъжностъ и че имаме моралното право да попитаме правителството, пѣкъ и то има право да се застъпи, да се дадатъ на този народъ правата, прѣдвидени въ Берлинския трактатъ. Тамъ вече нѣма да искаме нѣкаква милость, или нѣкаква авантюра, но ще искаме туй, което е обѣщано прѣди 25 години. Заради туй осмѣлявамъ се да попитамъ правителството, да ми отговори: какви постѣпки е направило къмъ великитъ сили, подписавши Берлинския трактатъ, за да взематъ мѣрки спрѣмо Турция, за да се удовлетвори българското население или въобще населението въ Македония, и, по-главното още, какви отговори е получило отъ силитъ, за да видимъ, правилно ли е, както казва и въ тронното слово Князътъ, че се надѣва за нѣкои подобрения, за да хванемъ и ние да се надѣваме, не само правителството да се надѣва, но и ние като народни прѣдставители, па и народътъ да се надѣва.

И по-послѣ въ рѣчѣта на правителството е казано: (Чете.) „Като одобрява тѣзи усилия и вѣрва, че ще бждатъ справедливо оцѣнени отъ силитъ, подписавши Берлинския договоръ, народното прѣдставителство дава пълната си подкрѣпа на правителството за всички мѣрки отъ естество да турятъ въ дѣйствие разпоредженията на международнитъ договори“. Народното прѣдставителство, за да даде всичката си подкрѣпа на правителството, за да вземе всички мѣрки отъ естество, за да се турятъ въ дѣйствие разпоредженията на международнитъ договори, трѣбва да знае какъ отива тая работа, защото, наистина, българскиятъ народъ като еднороденъ, като братски народъ не може да остане хладнокрѣвенъ и нѣма да пощади нищо. А за да

се взематъ всички мърки, трѣбва да знаемъ какъ стоятъ работитѣ. А всички мърки, разумѣва се, то е да се не пощади нито животъ, нито имотъ, нито всичко. За тая причина азъ ще моля правителството да отговори на тѣзи ми три питання.

П. Каравеловъ: Понеже, г-да народни прѣдставители, не се яви още другъ да иска думата, то азъ я поискахъ и ще поговоря.

Г-нъ Даневъ измѣни малко хода на работитѣ. Обикновено у насъ, споредъ конституцията и споредъ обичая, говоримъ за тронната рѣчь. Сега ние ще говоримъ за декларацията на г. Министъръ-Прѣдседателя. Изрично е казано въ нашата конституция, въ единъ неинъ членъ, именно чл. 133, че „при отварянето на Събранието, въ Княжеското слово се описва положението на държавата и се показватъ проектитѣ и прѣдложенията, които има да бждатъ внесени въ Събранието за разглеждане“. Може би тази формула да е малко остарѣла, но сѣ продължава да се практикува въ Европа, съ изключение на Франция, дѣто не би имало смисълъ това, защото тамъ нѣма корона, тамъ е република и затова у тѣхъ това е замѣнено съ декларация. Отговорътъ на тронната рѣчь е заведенъ въ Англия още отъ ония врѣмена, когато камарата на общинитѣ нѣмаше инициатива, а я изпросваше отъ короната, и се продължава до днешенъ, макаръ не съ такива бомбастични фрази, както това става у насъ, но фактъ е туй. Въ Франция понеже нѣма корона, министритѣ правятъ декларация. Сега г. Даневъ прибѣгна отъ английската система на французката. Дали има той това право? Азъ мисля, че той нѣма право, понеже ясно е опрѣдѣлено въ нашата конституция. Толковъ по декларацията.

А пъкъ въ четеното тукъ тронно слово трѣбваше да се каже още за законопроектитѣ — ако не за всичкитѣ, защото нито едно министерство досега не ни ги е изброявало, то поне за нѣколко отъ по-важнитѣ, — а не да декларира министърътъ. Това видоизмѣнение, ще кажете, може би, е чисто формално. То е вѣрно, но сѣ не е безъ значение. Азъ не бихъ желалъ така лесно да измѣняваме формитѣ, защото както конституцията, така и разнитѣ учрѣждения, па ако щете и всичкитѣ животъ е форма. Значи, ако има текстуално въ конституцията опрѣдѣлена формула, какъ трѣбва да се внасятъ законопроекти, какъ трѣбва да се правятъ декларации и тронни слова, то трѣбва да се изпълнява конституцията, която е изрична въ тази смисълъ.

Затова азъ ще остава свършено настрана тронната рѣчь, а ще взема само декларацията на г. Данева, — само нея, защото ти се явява тукъ нѣщо, и ще говоря по ония работи, по които той говори, доколкото ги помня. Азъ не обичамъ да записвамъ и не мога да гарантирамъ, дали всичко помня.

Азъ забѣлѣжихъ едно, че г. Даневъ говори за самоуправлението и какъ то ще възвиси народа. Може би то щѣше да бжде право, ако биха да-

вали винаги на народа да упражнява своитѣ права, както той иска, но г. Даневъ не може да откаже, че администрацията всичко направи, за да прокара за свѣтници въ градскитѣ свѣти и въ окръжнитѣ свѣти свои хора. Азъ допускамъ, че голѣми насилия не е имало, но че служащи, изборни и коронни, сж употребявани да дѣйствуватъ така, това тоже е вѣрно. За нѣкои отъ ония измѣнения, за които говори тукъ г. Даневъ, и азъ съмъ ратувалъ и съ писани статии въ вѣстникитѣ, и въ Народното Събрание, и то по-рано отъ всички. Но г. Даневъ прѣдлага и работи, на които съмъ не съмъ съгласенъ — считамъ ги за врѣдителни, макаръ той да иска да ги прокарате. Азъ мисля, че не е хубаво министърътъ да нѣма право да разтуря единъ общински свѣтъ, когато конституцията му дава право да разтуря Народното Събрание. Нека министърътъ има правото, съ съгласието на Короната, да разтуря единъ избранъ свѣтъ, но това той да прави само когато има важни причини, а не по партийни смѣтки. Разтурянето на изборни учрѣждения е апелъ къмъ избирателитѣ; но за да бжде то оправдано, трѣбва да се даде възможностъ сетнѣ на избирателитѣ напълно да упражнятъ правото си на избора — да дадатъ гласа си за когото тѣ искатъ, а не да се насилватъ да избератъ ония, които на администрацията се аресватъ. Досега всичко се направи и продължава да се прави за да се настани въ изборнитѣ учрѣждения угоднитѣ на администрацията лица, а тукъ въ тая минута се иска — слѣдъ като сж настанени „наши хора“, изборни свѣти вече да не се разтурятъ. Ето ви перспектива: едно министерство, което не се стѣснило прѣдъ никакви насилия и произволи за да настани въ изборнитѣ учрѣждения свои хора, се смѣнява, въ цѣла България хората искатъ измѣнения на кметствата, — какво ще прави тогава новото министерство, което е повикано да въведе редъ и законностъ тамъ, дѣто прѣдшественицитѣ сж тронявали насилието и беззаконията, ако бждатъ свързани ржцѣтъ на министра? Всеизвѣстно ще е, па и хората фактически ще ви доказватъ, че сж имъ натрапени тия или ония кметства, искането имъ ще е справедливо, но възможностъ не ще има то да се удовлетвори. По тия пункти не считамъ, че то ще бжде напредѣкъ. Вие, министерството, които имате право да разпуснете една камара законодателна и да апелирате къмъ народа, да не можете да разпуснете единъ общински свѣтъ когато гражданитѣ го искатъ, ако нѣкои фантазори мислятъ, че това ще бжде нѣкаква свършена гаранция — това азъ не мога да сподѣля. Азъ считамъ, че е по-добръ да приучимъ народа къмъ това: да се апелира къмъ него и той да се произнася. Злото не е въ това, че разпускаме, а че не даваме възможностъ на народа да си избере хора, които намира за нужно. За станали насилия, голѣми или малки, ще говоримъ по-нататѣкъ. Така щото, ако считаме, че запрѣщението на разпускане е гаранция на нѣкакви права

или на добро управление, то, според мене, е грѣшка, която всѣки може да разбере, защото съ него даже най-благородните управници, които най-малко ще искатъ по партизански съображения да отчислятъ и зачисляватъ, се спѣватъ въ най-чиститѣ имъ намѣрения и нищо не ще могатъ да направятъ. Това не е прогресъ. Азъ бихъ желалъ да видя нѣкои практически закони. Не вѣрвамъ такова нѣщо да има. Да се прави апелъ къмъ народа, не е прѣстъпление: прѣстъпление е, ако не дадете да се изпълни този апелъ. Колкото за другитѣ измѣнения, тѣ сѫ такива, които и азъ понапрѣдъ съмъ проповѣдвалъ, като за заемитѣ и други работи. Това ще бѣде единъ напѣдѣкъ. Че нашитѣ общински управления злоупотрѣбаватъ — прави сте; това и вие, и ние сме говорили. Трѣбва да се взематъ мѣрки, да се спратъ злоупотрѣбленията. Ако министерството не може да сключи най-малкъ държавенъ заемъ безъ съгласието на Събраниято, то защо ще позволявате на Министерския Съвѣтъ да одобрява заеми отъ 10 милиона лева на общинитѣ? Това не трѣбва да го направимъ. И ако нашиятъ законъ за това нищо не говори, то е случайно станало. Станало е затова, защото когато пишехме конституцията побързахме да прѣхвърлимъ правата на Държавния Съвѣтъ върху Министерския Съвѣтъ. И така се промѣкна това нѣщо — общински заеми да ставатъ съ одобрение на министерството. И така има подобрения за вписане въ закона и би били полезни, но ограничението въ разпускане кметствата не ще е подобрение, а зло, което послѣ много скоро ще усѣтимъ. Ние обикновено отиваме много радикално по нѣкой законъ, но послѣ се усѣти, че е направено зло, вмѣсто добро.

Вчера ставаше дума за щатовецѣ на чиновницитѣ. И тамъ не съмъ съгласенъ. Тукъ, безъ мене, се е говорило, че азъ съмъ одобрявалъ този законопроектъ. (Министъръ М. Сарафовъ: Работихме го надно въ Министерския Съвѣтъ.) Вие взехте да го работите, внесохте го и го дадохте на г. Радева да го прѣработи. (Министъръ М. Сарафовъ: Заедно го изработихме въ Министерския Съвѣтъ.) Азъ не го одобрихъ още тогава, затова подиръ Вие го дадохте на г. Радева да го поправи. Повече не съмъ го челъ. Сега ще ви кажа дали е това, което азъ искамъ. Азъ тоже отъ 1884 г. постоянно съмъ говорилъ за щатове, но не съмъ подозиралъ това, което става. Мене ме интересува, какво количество чиновници ще има въ България и, второ, опредѣлено жалване. Тукъ има свършено други работи. Вие, напр., ето какво направихте: откакъ сте дошли на властъ, извадихте изъ възглавницитѣ всичкитѣ старци и ги турнахте на служба и сега искате да осигурите мѣстата имъ, да ги направите несмѣняеми, та които дойдатъ слѣдъ васъ, и да трѣбва, да не могатъ да ги прѣмахнатъ.

Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Това не е сериозна критика! Азъ съмъ съгласенъ

съ Васъ: да се извадятъ пакъ. Говорѣте по закона. Даже, ако искате, да назначимъ една комисия, която да прѣдставлява всичкитѣ групи, когато се назначаватъ чиновници. Азъ бихъ желалъ да зная Вашето мнѣние по принципъ, а това е дребнава критика.

П. Каравеловъ: Азъ не желая отъ Българското Народно Събрание конвентъ да правимъ. Но казвамъ едно: на какво основание вие, които тукъ рѣшихте да се направятъ сѣдитѣ несмѣняеми слѣдъ 15-годишна служба, сега искате да направимъ вашитѣ отъ вчера насамъ административни чиновници отведнажъ несмѣняеми? Вие искате това и смѣтате така: щомъ имаме учрѣждения, въ които сме настанили чиновници „наши хора“, несмѣняеми, щомъ имаме администрация изборна наша, за по-нататѣкъ вече несмѣняема, и ако паднемъ, пакъ наши ще бѣдатъ изборитѣ. Ето тая е смѣтката ви прѣдъ тоя законопроектъ. (Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Увѣрявамъ Ви, че не сме го мислили!) Вашитѣ партизани сѫ го мислили. Увѣрявамъ Ви. (Министъръ-Прѣседателъ Д-ръ С. Даневъ: Тѣ не знаятъ, че сме работили такъвъ законъ!) Когато ще гледаме закона детайлно, ще ви кажа пакъ, но това, което виждаме въ този законъ, то не обезпечава изобщо чиновницитѣ — то обезпечава чиновницитѣ-партизани. Подиръ този законъ, вие не можете да уволнявате когото трѣбва, а между тѣмъ назначавате комисия отъ сѣщото министерство и по нейното мнѣние уволнявате. Е, това не значи ли, че пакъ министърътъ уволнява? Това гаранция ли е? То е толкова гаранция, както азъ едно врѣме, за да обезпечя градскитѣ съвѣти, прѣдставихъ на окръжнитѣ съвѣти, съ тѣхното съгласие да става разтурянето на градскитѣ съвѣти. Всичкитѣ злоупотрѣбления ставаха въ тия съвѣти. Слава Богу, познаваме си хората, та нѣма защо да недоумѣваме. Сѣщото е и съ министерството: какъ азъ ще смѣня главния секретаръ въ Министерството на Финанситѣ, който, по моето мнѣние, е най-неспособниятъ човѣкъ?

Министъръ М. Сарафовъ: Ама недѣйте говори такива работи за лица, които нѣма тукъ! Говорѣте за мене.

П. Каравеловъ: Говоря открито. Ние говоримъ за хората, какъ ще управляватъ страната, на които плащаме. Азъ не говоря нѣщо лошо. Азъ говоря едно: какъ ще управлявамъ едно вѣдомство, ако ми се поставятъ въ него хора, които не сѫ способни да напишатъ три реда? Това говоря. Вие съ този законъ никакъвъ напѣдѣкъ нѣма да направите за страната, никакъвъ абсолютно. Ние ще го разгледаме детайлно и тогава ще посочимъ специалнитѣ членове, които иматъ прѣднамѣрена цѣль. А сега ще кажа, че тоя законъ не е отъ частичнитѣ и най-малко ще обезпечи народа и неговитѣ свободи. Истина е, че съ него вие ще обезпечите

вашата бюрократия, която и така безгранично е обезпечена. Съдитѣ слѣдъ 15 години ставатъ не-смѣняеми, а вие тѣзи чиновници ги правите не-смѣняеми още отъ 1 януарий. Несмѣняеми — по никакъвъ начинъ! Даже азъ ви увѣрявамъ, че за-конътъ на Държавния съвѣтъ отъ 1882 г. е по-голъма гаранция. Въ него поне, мисля, имаше една комисия за всички министерства, а не въ всѣко министерство по една, както вашиятъ проектъ прѣд-вижда. (Н. Шивачевъ: Защо го развалихте Вие? То бѣше хубаво.) Азъ не съмъ го развалилъ, но никога не съмъ го защищавалъ. И ако пишете така законитѣ, ще накарате хората никога да не ги зачитатъ. Азъ не съмъ го защищавалъ, защото и никой не го е защищавалъ, по двѣ причини: първо, защото законътъ не бѣше изпълнимъ и, второ, че бѣше отъ Държавния съвѣтъ, а тукъ, въ Събра-нието, се произнесоха, че Държавниятъ съвѣтъ не е конституционно учрѣждение. Но пакъ казвамъ, че оня законъ въ известни отношения е по-добъръ отъ сега прѣдлагания. Така щото, не виждамъ, че той ще бѣде прогресъ.

Ставаше дума за допълнителнитѣ избори и мога да кажа, че сж спечелени отъ правителството. Г-нъ Да-невъ каза и една дума разумна, че не сж дѣйстви-вали оппозиционеритѣ единодушно и това е било причината, че правителството е спечелило. Но той послѣ обърна вниманието ви, че въ бѣднѣшитѣ Съ-браиии трѣбва да се обезпечи меншеството, и той дава на оппозицията 30 души. Така щото, всичко 30 души дава на бѣднѣщата оппозиция. Това е, мисля, много бърза работа. И ако мислите да прокарате този законопроектъ, който прѣдставлявате, смѣт-ката ви ще е погрѣшна. Подобенъ законъ най-напрѣдъ англичанитѣ въведоха; радикальтъ Врантъ още отъ самото начало билъ противъ него — кама-рата го приела, но не слѣдъ много всички се убѣ-диха въ непрактичността му и го захвърлиха. Че сте спечелили въ изборитѣ, които вие сами произ-ведохте, това е естествено. Въ вашитѣ рѣцѣ бѣха изборнитѣ учрѣждения и цѣлата администрация. И да казвате, че тамъ нравствено давление отъ страна на администрацията не е имало, това не е истина. Може би вие лично да не сте го правили, но вашитѣ партизани всѣкога го правятъ. У насъ партиитѣ приличатъ на кондотниеритѣ въ срѣднитѣ вѣкове. У насъ какво става? Въ всѣка партия си избиратъ по единъ водителъ. Безъ да ви питатъ, ще агитиратъ, както тѣ разбиратъ. (Н. Шива-чевъ: Вие ни сте майсторътъ!) Вие мълчете, за мене не мислѣте. Въ всѣки случай, Васъ не съмъ Ви училъ!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Моля, г-нъ Шивачевъ, не прѣкъсвайте оратора!

П. Каравеловъ: Нѣма защо толкова да става безпокойствие за меншествата при нормални врѣ-мена. Азъ съмъ убѣденъ, че въ низко развититѣ страни политически, нѣма съмнѣние, има опасностъ,

че нѣма да избиратъ оппозиция. Това става въ Испания, Ромѣнии, Унгария и въ сума страни. И ние сме отъ тѣхъ. Така щото, възможно е, но сѣ пакъ нѣма защо да треперите, че и 30 души нѣма да избере оппозицията безъ вашитѣ изкуствени срѣдства за обезпечване избирането на оппозиция. Вие казахте, че отъ 11 избрани въ допълнителнитѣ избори, 10 сж ваши, защото оппозицията не е била единодушна. Тукъ, наистина, водителитѣ се съгла-сяваха да дѣйствуватъ наедно, а тамъ, въ провин-цията, кой те пита! Дѣйствува всѣки, както на-мѣри за нужно. Но нѣма какво да се безпокоите за изборитѣ въ бѣднѣщето. България ще се бори и ще се научи какъ да се бори. Ако досега е ка-рала, вѣрвамъ, че и по-нататѣкъ ще кара. Че из-боритѣ ставали такива, че всѣко правителство може да има болшинство, и то не е вѣрно. Азъ поне три избора съмъ спечелилъ, когато съмъ билъ въ опо-зиция — I-то, II-то и IV-то Събрание. Значи, не е истина, че винаги правителството е печелило. Но при силното давление, което се упражнява върху на-рода, естествено, той пасира. Така щото сега се е завела една мода, сѣ тѣй да продължава. Надѣя се, че българитѣ, кога да е, ще се окопитатъ и ще знаатъ да се борятъ. Така щото, отъ вашитѣ проекторекформи за гарантиране меншествата при изборитѣ, азъ не виждамъ, че ще бѣде голѣмъ на-прѣдѣкътъ.

Говори се за закони и въ съставляването на нѣкои отъ тѣхъ и азъ съмъ участвувалъ, и вѣр-вамъ, че нѣкои сж добри и ще тръгнемъ добръ. Ще работимъ, както намѣримъ за добръ. Но не желая пѣкъ, отъ друга страна, постоянно да ни давате и да ни карате да правимъ това, което считате, че ще бѣде противъ нашата съвѣсть. Ако считаме, че е лошо отъ страна на оппозицията да прѣчи на законодателството, то, отъ друга страна, не е хубаво да допуснемъ и отъ страна на прави-телството да се даватъ и прокаратъ закони много бързо и да излизатъ лопи закони. Ние не можемъ много да се похвалимъ съ законитѣ. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: То е вѣрно!) Прокаратъ се много бързо, та оставатъ да купатъ. Ние знаемъ закони на нашия най-скжперникъ въ това отношение министъръ, г. Радевъ, но и тѣ какви бѣха? Когато се внесоха въ Народното Съ-брание, видѣхме, че на едно мѣсто едно забравилъ, на друго мѣсто друго доизказалъ. Ние не желаемъ да прѣчимъ на правителството, но искаме да се пишатъ добръ обмислени закони.

Г-нъ Даневъ говори и по Вжтрѣшното Мини-стерство. Говори и по правосѣдието и обща бързо правосѣдие. Ние ще се радваме, ако при бързината бѣде и добро правосѣдие. (Министъръ-Прѣд-седателъ Д-ръ С. Даневъ: Ще се стараемъ: тамъ интересътъ е общъ.) Разбира се, то е об-щиятъ интересъ.

Г-нъ Даневъ говори и за Вжтрѣшнитѣ Работи. Впрочемъ, особено нѣщо азъ не помня да е ка-залъ по това. Говори за пжтищата и обща да

внесе, ако се не лъжа, закона на г. Бѣлинова, който заслужава да се внесе. Но не каза само за едно — за своето министерство. Азъ бихъ желалъ да го изслушамъ, какво мисли той и за Външнитѣ Работи. Да се лъжемъ тукъ сами и да си закриваме очитѣ, че става нѣщо на нашитѣ граници, това нѣма да бѣде право. Азъ не виждамъ нужда, че трѣбва да дразнимъ когото и да било. Нѣма защо да дразнимъ, но да си кажемъ искрено мнѣнието. Азъ тоже не мога да съвѣтвамъ да имаме война, но сѣ бихъ желалъ да чуя, какво се мисли да се прави. Напр., азъ знаа, че правителствени хора сѣ казвали, че на границата нѣма никакви бѣжанци, а пъкъ азъ знаа, че има: вчера имахъ писмо отъ самия Рилски мѣнастиръ. Подирѣ, тукъ има единъ официозъ вѣстникъ, „Дневникъ“, и въ сношния брой има напечатани страшни работи. И не е въпросътъ само да замижаваме и нищо да не виждаме, но трѣбва да кажемъ нѣщо на народното прѣдставителство. Нито искамъ отъ г. Данева нѣщо, нито прѣдлагамъ нѣщо, но желалъ бихъ да знаа малко повече какво става. А да се замлъчава, нѣма да бѣде право. Сега, че частъ отъ великитѣ държави щѣли да погледнатъ по-добрѣ, ако бждемъ хрисими — тѣй изглежда въ рѣчта, — азъ тоже не го вѣрвамъ. То прилича на залъгване дѣца, когато имъ говорятъ: ако мирувате, на Коледа ще ви купимъ играчки. Азъ на такива залъгвания вѣра не давамъ и бихъ желалъ просто да изслушаме, какъ стоятъ тия работи. Нашитѣ българи — ние сме убѣдени че сѣ българи — тамъ се трепятъ, тамъ ги биятъ, или тѣ биятъ, не знаемъ, но ние трѣбва да знаемъ какво става, въ всѣки случай да чуемъ поне нѣколко думи. Защото, колкото и да бѣде деликатна тая работа, сѣ може да се каже нѣщо, безъ да обиждаме когото и да е. Така щото, замлъчаването по външнитѣ работи, когато се третира въ доста подробно другитѣ министерства, едва ли е право. Колкото за Военното Министерство, азъ си казахъ мнѣнието още лани, и нѣма защо да го повтарямъ сега. Тогава, което казахъ, нѣма да го измѣня сега и мисля, че мнѣнието ми и по тоя клонъ на управлението е по-ясно, отколкото това на г. Данева. Но азъ бихъ желалъ за външнитѣ работи да чуемъ нѣщо, инакъ нѣма да бждемъ удовлетворени. Насъ ни питатъ по вънка по тия работи. И азъ поне желая да бѣда освѣтленъ по тия работи, както и съмъ доста искренъ и повтарямъ да кажа, че нѣма да се отдѣли отъ правителството по тия въпроси. Да казваме само, че не знаемъ нищо, ще бѣде много наивно. А въ дѣйствителностъ и не знаемъ. Онова, що знаемъ, е — че има сума момичета, жени и дѣца прѣдъ Рилския мѣнастиръ и не ги пуцатъ, не имъ даватъ подслонъ; а по чие разпореджидане става това, не знаа. Вчера азъ се обърнахъ къмъ прѣдседателствующия на Синода, Негово Прѣосвещенство Симеонъ Прѣславски, съ молба да дадатъ на бѣжанцитѣ подслонъ, и вѣрвамъ, че е направено нѣщо. При такова положение на работитѣ, ние още повече право

имаме да искаме по тѣзи въпроси да изслушаме г. Данева. Колкото же до самитѣ законопроекти, добри ли сѣ или лоши, ще говоримъ, когато ги разглеждаме, когато имъ дойде редътъ; тогава ще се помъчимъ да ги разгледаме искрено, а сега нѣма да ги разглеждаме.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Има ли нѣкой отъ г. г. народнитѣ прѣдставители да иска думата?

Г-нъ Арсениевъ има думата.

С. Арсениевъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ взехъ думата не за да изкажа онуй, което мисля, тѣй, както другитѣ умѣятъ да го кажатъ, не съ онуй придирване на много знания и хубаво краснорѣчие, съ каквото мнозина разполагатъ, а взехъ думата само за едно: да констатирамъ, че въ нашето Народно Събрание много пѣти вѣятъ редъ нѣща, които се диктуватъ отъ чисто партийни лагери; много пѣти тактиката е вземала връхъ. Сега насъ слѣдва да ни занимава декларацията и отговора на тронното слово. За едно очудване, ако не бѣше взетъ думата г. Юрданъ Теодоровъ, ние щѣхме да вотираме единъ отговоръ на тронното слово, безъ даже да продумаемъ нѣколко думи. А пъкъ вие знаете, че има, и много има, да се каже по него. Ако никой отъ всички политически лагери не ще да вземе думата, вие знаете, че това не се диктува отъ Богъ-знае какви съображения. Ако могатъ по всички отдѣлни въпроси да взематъ думата и да изказватъ своето мнѣние, тукъ бѣше врѣмето пакъ да излѣзатъ и да кажатъ, какъ гледатъ на отговора на тронното слово и на декларацията на г. министра. Не щатъ по онѣзи съображения, които одевѣ ги изброихъ. Сега азъ ще ви позанимая съ отговора на тронното слово и съ декларацията.

Рѣчта на г. Министра на Външнитѣ Работи, която не е нищо друго освѣнъ една декларация, която прѣбродва всички законопроекти, които трѣбваше да легнатъ въ тронното слово, бѣ, ни повече, ни по малко, една рѣчь, ако щете, бѣгла, която тукъ-тамъ се спира върху законопроектитѣ, които ще ни занимаватъ, а отъ всичко може да се резюмира, както самъ призна г. Министерътъ на Външнитѣ Работи, че тѣзи законопроекти не сѣ друго нѣщо, освѣнъ конци, които ще изкърпятъ недѣлитъ въ нашето управление. Истина, това е така. Но България не ще конци да кърпи стари дрипи; България иска съврѣменно нѣщо, иска онова, което се диктува отъ трѣбванията на израстналитѣ и належащи нужди. Българскиятъ народъ иска, г-нъ министре, и много иска, нѣща, които ще реформиратъ, а не конци, които ще кърпятъ стари дрипи. Отъ всички законопроекти, които намъ се прѣдложиха, и слѣдва да се прѣдлагатъ, едва ли ще намѣрите законопроектъ, който въ себе си да притежава нѣкако принципно различие, което ще извика извѣстни малки реформички, които, ако щете, ще

повдигнатъ нашия поминъкъ. Нѣма такова нѣщо. Отъ законопроектитѣ вие виждате законопроекта за самоуправлението, законопроекта за отчетността по бюджета, законопроекти за много нѣща. Но има ли въ това нѣщо нѣкакво малко подобрене? Има ли нѣщо реформаторско, не онова на Дика Йовевъ и на Рача Петровъ, но онова, което се диктува отъ съвременнитѣ нужди? Има ли, най-сетнѣ, нѣщо, което ще може да гарантира обществената пара, за да се не пилѣе, както право забѣлѣжи г. Юрданъ Теодоровъ, съ други думи да кажемъ, да се не краде? Не, такова липсва. Азъ ще се спра най-напрѣдъ върху ония законопроекти, които слѣдватъ да ни занимаватъ, и ще кажа своето скромно мнѣние по редъ тѣй, както г. Министъръ-Президентътъ ги каза едно по друго.

Така слѣдва законопроектътъ за градскитѣ общини. Въ него има нѣщо нововъведено — прѣдставление на меншествата. Сега то, като идея, е хубавичко, но практически у насъ не е хубаво. Поне азъ, въ качеството си на членъ на една община, имахъ случай да провѣря. Докато ние сме дребни партизани, докато ние не сме партизани на идеи и принципи, ние приличаме нищо повече, освѣнъ на една банда политическа, която прави, струва за да вземе най-високото мѣсто, за да граби, да краде общинскитѣ срдѣства. За другитѣ, обаче, измѣнения и допълнения, нека позволи г. Министърътъ на Външнитѣ Работи да чуе моето мнѣние. Въ единъ законъ за самоуправление, както азъ разбирамъ, би трѣбвало да легне, като основно начало, слѣдното положение. Напр., хубаво би било, за да може да се разбере, че има у насъ самоуправление, и за да може да се подготвятъ ония, които иматъ щастieto да бждатъ дѣйствително като прѣдставители на самоуправлението, да легне положението, че никакъвъ министъръ, никаква държава не може и не трѣбва да разтуря единъ общински съвѣтъ, докато това не се пожелае, и по силата на основателни данни, мотиви и причини да се разтури съвѣтътъ. Такова нѣщо би трѣбвало да легне и че всѣко посѣгателство отгорѣ е равносилно, че се посѣга върху самоуправлението, слѣдователно, е прѣстѣпление, и общинскитѣ съвѣтъ да констатира това и да го обяви на свѣта. Това има едно свое хубаво нѣщо, защото ще приучи съвѣтниците да умѣятъ да разбератъ високото положение и да възразятъ на министра, да опънатъ ушитѣ на управницитѣ, които обикновено злоупотрѣбаватъ съ самоуправлението и които сж довели самоуправлението до агентура. Това трѣбваше да легне въ закона за самоуправлението, или поне въ тоя законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за самоуправлението.

Послѣ, трѣбваше и друго нѣщо. Параграфитѣ, които опрѣдѣлятъ какви разходи трѣбва да бждатъ, трѣбваше да бждатъ закржлени, положителни, за да не могатъ да се разпгватъ както комуто се ще. Вие знаете какво става съ тия тѣй наречени запасни фондове; вие знаете какво става съ тия не-

прѣдвидени разноси; вие знаете какво става съ тия извънредни. Всичко това като знаете и като се прѣдстави една широка съвѣсть, която има щастieto да управлява общинскитѣ интереси, ще дойде до печалното заключение, че всички вие знаете, доколко жестоко може да се злоупотрѣбва съ туй положение. Ето защо трѣбваше да бждатъ закржлени, ясни и категорични.

Дори трѣбваше и нѣщо повече. Трѣбваше да легне въ закона за самоуправлението относително отчетността. Знаете, г-да народни прѣдставители, че законътъ за самоуправлението едва прѣдвижда каква може да бжде отчетността на самоуправлението. Тази материя е легнала въ нѣкакъвъ си правилникъ, който много пжти нѣма своята смислъ, нѣма своето значение. Ето защо, намѣсто да лежи въ правилникъ, би било желателно да легне въ закона, защото ония нѣща, които уреждатъ, както е въ дадения случай, отчетността, не могатъ и не трѣбва да бждатъ достояние на правилници, а би трѣбвало да се прѣдвидятъ въ закона, та да може често да се опгватъ ушитѣ на отчетницитѣ, за което по-послѣ ще говоря. Сега, като нѣма такова нѣщо, когато не се прѣдвиждатъ редъ положения, когато отчетникътъ може да разпгва ту тоя, ту оня отъ тия параграфи и когато отговорността, както по обикновено, ние знаемъ, отчетникътъ ще открадне пари, а пжкъ докато го осждатъ — пжкъ знаете и Смѣтната Палата колко бърза съ своитѣ постановления, колко скоро се произнася, — ще се промѣнятъ редъ режими и най-сетнѣ нищо нѣма да се събере. Тѣй че, вънъ отъ туй, което ще легне въ закона, трѣбваше да легне и какъ трѣбва да се събиратъ злоупотрѣбенитѣ пари; това трѣбваше да легне въ закона за самоуправлението. Това липсва за съжаление, и азъ мисля, че тукъ му е мѣстото да се забѣлѣжи.

Сега ще дойда до законопроекта за отчетността по бюджета. Законопроектътъ за отчетността по бюджета е, както щете, г-да народни прѣдставители, по-добъръ отъ стария. Но и въ него има донѣдѣ нѣща, които споредъ моето скромно мнѣние липсватъ, нѣща, които отъ друга страна сж много необходими да легнатъ въ отчетността на страната. Тамъ се прѣдвижда прѣдварителенъ контролъ. Хубаво нѣщо; но никѣдѣ не се казва какво ще стане съ ония, по които Смѣтната Палата се произнесе, че сж неизправни отчетници и ги прави отговорни, и въ какъвъ срокъ ще се събератъ. Истина, че и въ стария законъ го има, и въ тоя го има, но би трѣбвало да има друго нѣщо — да се опрѣдѣли единъ твърдѣ какъвъ срокъ, за да могатъ веднага да се взематъ паритѣ отъ неизправнитѣ отчетници. Миналата извънредна сесия — помня добръ — г. Юрданъ Теодоровъ и азъ единъ пжтъ забѣлѣжихъ, че отъ неизправни кметове и окржжни съвѣтници повече отъ осемъ милиона лева лежатъ. Вие виждате, че тѣзи неизправни отчетници сж крали обществени суми, но не е имало кой да ги прѣслѣдва, не е имало кой да търси па-

ритѣ. А зашто нѣма, вие много лесно може да си дадете отговоръ, много лесно е обяснимо зашто. Защото иматъ тая зла воля, да служатъ на всички властующи елементи и, слѣдователно, като такива наемни политически елементи, сѫ угодни за всички правителства. Ето зашто не сѫ били прѣслѣдвани. Така че, бихъ желалъ да легне едно такова положение, какъ всички неизправни отчетници, слѣдъ като бѣде прѣгледанъ отчетътъ имъ отъ респективното учрѣждение, било Смѣтната Палата или, ако сѫ общински, отъ постоянната комисија, въ 2 или 3 мѣсеца непрѣмънно да се произнесатъ тѣ и понататътъ да се изиска събирането на сумата, разумѣва се, както сега е прѣдвидено, отъ Смѣтната Палата — ако сумата е повече, отъ Касацїята и пр., — но това да става малко по съкратена процедура, а не както сега, зашто общественитѣ срѣдства трѣбва да бѣдатъ въ общественитѣ каси, а не въ джебозетѣ на чиновницитѣ. Напр., знамъ крадецъ, нѣкой си *x* — чиновникъ, дава си оставката като партизанинъ на властѣта; отива въ затвора, отлежава си, дойде пакъ и назначаватъ го. Напр., Чуковъ — бирникъ въ врѣме на Радославова; има ги и сега, и въ Каравелово врѣме. Ето зашто нѣма смисълъ да се бърза съ закона за чиновницитѣ, за който на врѣмето си, като дойде редъ, ще кажа нѣколко думи. Тѣй че, много би било желателно, г-да народни прѣдставители, да легне и такова положение въ закона за отчетността по бюджета.

Сега ще дойда до друго нѣщо, по което, по силата на своето естество, азъ трѣбва да кажа свое мнѣние. Г-нъ Министъръ-Прѣдседателътъ въ своята декларация каза още, че „ние имаме още редъ закони да внесемъ по-нататътъ, и надѣя се, че вие съ всичката сериозностъ ще ги поемете и ще искате да се узаконятъ, зашто сѫ отъ голѣмиа необходимостъ“. Вѣрвамъ, че може да има такива въ мислитѣ на правителството, обаче, за мене е ясно като бѣлъ денъ, че въ декларацията и въ отговора на тронното слово нѣма ония законоположения, които непрѣмънно трѣбва да легнатъ въ основитѣ на нашето управление. Ако дѣйствително у насъ се усѣща една аномалия въ всичкитѣ управления на страната, т. е. въ цѣлия фронтъ на управлението на страната, смѣло може да се каже, то е затуй, зашто липсватъ онѣзи закони, които би дали една связь на всичкитѣ законоположения въ страната. Напр., вие знаете какъ стои кредитътъ у насъ. Едно лице, което има едно материално положение, може да направи постѣпки прѣдъ Банката и, на основание на материалното си положение, може да вземе пари отъ Банката, или отъ касата; възъ основание забѣлжката къмъ чл. 13 отъ устава на земледѣлческитѣ каси, взима отъ дружеството „Орачъ“, взима отъ дружеството „Богатство“ и отъ 5—6 други мѣста се възъ основание на едно материално положение. И впоследствие какво става? Той прѣсилва своята кредитоспособностъ, завлича обществени пари и въ края на краищата, като единъ Йосифъ Ковачевъ, банкрутира,

и ония, които сѫ внесли свои парици, които сѫ ги отдѣлили отъ залѣка си за черни дни, ще останатъ да гладуватъ. Тѣй че, споредъ мене, непрѣмънно трѣбваше да се изработи единъ специаленъ законъ за кредитоспособността, че да не може всѣки отдѣлно, дѣто има врата съ пари, да тропна и да взима, ами да взима толкозъ, колкото трѣбва. Тогавъ, дѣйствително, нашата търговия нѣма да бѣде сложена на лѣжовна почва, всѣки ще може да прѣмѣри чергата си, ще види доколко неговата кредитоспособностъ позволява да прави операции търговски и нѣма на смѣтка на лѣжовни въображения да прави голѣми заеми, за да пропадне и той, да пропаднатъ и чужди капитални. Ето зашто, менѣ ми се чини, това трѣбваше да легне въ основитѣ на нашето законодателство.

Послѣ, има и друго нѣщо: законътъ за собствеността. Законътъ за собствеността, г-да народни прѣдставители, прѣдполагамъ азъ, е единъ законопроектъ много належащъ и е необходимо да легне въ нашето законодателство. Безъ този законъ двѣ пари не струва нашата собственостъ, нашето владѣние. Нѣма нужда да ви обяснявамъ зашто. Зашто дѣйствително признайте, че това твърдѣ много замъчва положението на ония, които иматъ основания да взиматъ. Напр., единъ *x* взелъ пари, не платилъ. Даватъ го подъ сѣдъ. И какво става? Явяватъ се много кредитори и никой нищо не може да вземе. Съ единъ законъ за собствеността би се турилъ край на тия водения въ сѣдилищата; сѣдилищата би се освободили отъ излишна работа и, най-сеснѣ, би се уредила тази собственостъ и би разбралъ всѣки какъ върви. Сега нашата собственостъ върви, както знаете, и по покупки, и по наследство, и по давностъ, но всичко тѣй върви — кой както умѣе да се възползува отъ врѣмето; зашто нашето гражданско сѣдопроизводство е повече формосѣдие, отколкото правоудовлетворение. Завеждашъ процесъ, и въ края на краищата виждашъ, че оня, който има право да бѣде господарь, само затуй, че изпусналъ извѣстна форма, извѣстенъ срокъ, е изгубилъ правото на собственостъ. Така че, считамъ, че е необходимо да легне такъвъ законъ въ нашето законодателство.

Сега ще кажа още нѣколко думи и ще завърша. Вчера, както чухте, г. Министъръ-Прѣдседателътъ въ своята декларация изказа и подчерта, че ние, когато ще говоримъ нѣщо за Държавния Глава, трѣбва да бѣдемъ малко въздържани, умѣрени, и дори тѣй, както прилича на единъ парламентъ. Сега както щете, г-да народни прѣдставители, азъ мисля, че не може иначе, освѣнъ да се държи единъ благоприличенъ езикъ. Обаче, когато нѣщата трѣбва да се прѣдставятъ тѣй, както си сѫ, на всѣкиго се вмѣнява въ обязаностъ да ги прѣдставя тѣй, както сѫ, а не съ нѣкоя маска, съ малко ослабване отъ самата истина. Вѣрно е, казва г. Министърътъ на Външнитѣ Работи, че мнозина се възмущаватъ относително туй, дѣто Князътъ взима цивилна листа и за не знамъ какво си, но ние мис-

лимъ съ единъ законъ за поддържането на дворцитѣ и държавнитѣ имоти да уредимъ тази материя, та тогава да се не говори за Княза. Г-да народни прѣдставители! Както щете, но менѣ ми се чини, че ние сме длъжни всички по всички нѣща, които ще ни занимаватъ, да си кажемъ своето мнѣние, кой както разбира, защото ние не сме дошли тукъ да прѣдставяваме интереси на правителството, нито сме дошли да прѣдставяваме интереси на Княза, — ние сме дошли да прѣдставяваме интереси на държавата и да пазимъ такива на народа. Сега, ако нашиятъ Князь, напр., би вземалъ едно възнаграждение несъгласно съ конституцията, както въ случая взима . . .

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Това не е вѣрно!

С. Арсениевъ: Моля ви се, има едно рѣшение — но рѣшения въ България може да се взиматъ цѣлъ редъ, защото въ България рѣдко има жизнеспособно Събрание; има тѣлпа. Ние знаемъ какви сѫ Българскитѣ Народни Събрания досега!

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Той български народъ е работилъ и конституцията!

С. Арсениевъ: Така щото, ние имаме всичкото основание да заговоримъ. Така напр., Князьтъ взема повече пари, отколкото прѣдвижда конституцията, — ще осжждаме правителството. Нѣма да търсимъ и правителството. Понеже Князьтъ взема повече пари, ние намираме, че трѣбва да се направи всичко, за да се намали заплатата му.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Вие, нѣма съмнѣние, можете да говорите по този въпросъ, но отговорното лице е министърътъ. Вие сте, най-сетнѣ, народнитѣ прѣдставители, които ще мѣрите тия работи. Но нѣма защо да пуцате стрѣли за Държавния Глава задъ главитѣ на народнитѣ прѣдставители и на министритѣ. Това е, което е въ интереса на народа. Критиката трѣбва да е намѣсто, и азъ я допушамъ.

С. Арсениевъ: Г-нъ Даневъ! Това е маниера, която датира отъ 7—8 години. Въ врѣме на народняцитѣ сжщото се казваше: недѣйте руга Княза, а говорѣте намъ; въ Радославово врѣме и въ врѣмето на Каравелова сжщото се казваше, а така сжщо и сега. Ние, право да Ви кажа, г-нъ Даневъ, сме уморени отъ тѣзи замъгалки, ние не искаме вече да говоримъ другиму, а на онзи комуто се слѣдва. Истина е, че той не иска да знае, истина е, че той не отговаря за дѣлата си . . .

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ протестирамъ противъ това!

С. Арсениевъ: Слушайте, моля Ви се!

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ Ви слушамъ, но Вие не разбирате какво е конституционно управление. Като е така, да туримъ тогава кръстъ на конституционното управление!

С. Арсениевъ: Азъ много хубаво го разбирамъ. Конституционно управление е не народътъ да мълчи, а народътъ да говори, когато неговитѣ управители злоупотрѣбляватъ съ неговото положение. Това е народътъ, разбирате ли ме? И само благодарение на мекушавостта на този народъ досега, той се е разкъсвалъ въ ноктетѣ на единъ орлякъ, който се нарича народно прѣдставителство. (Д. Манчовъ: Защо по-рано не сте го направили? Сега щего направимъ, ако можемъ да направимъ нѣщо. — Излиза изъ залата. Смѣхъ.)

Г-да народни прѣдставители! Така че, като завършвамъ по всички законопроекти, сега ще кажа доколко политиката на правителството, прѣдставена отъ тази декларация, може да удовлетвори моитѣ искания. Г-нъ Даневъ начесто изтъкваше туй: „ние сме скромни; ние не искаме да хвърляме бомби, че сме чудо сторили“. И като говорѣше върху цѣлия отговоръ на тронното слово, върху петия пасажъ остави на насъ да кажемъ какво мислимъ. Дѣйствително, много ловко избеахте да отнемете оръжието на народнитѣ прѣдставители. (Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: А, ни най-малко!) И наистина, много прѣдставители отъ разни политически групи замълчаха, прѣдъ видъ на нѣкаква въображаема скромностъ, която често отсъствува въ политическитѣ групи. Но макаръ и да е така, азъ единъ работникъ, послѣденъ общественъ работникъ, считамъ, че мога и трѣбва да кажа моето мнѣние относително общата политика на българското правителство.

Колкото се отнася до изборитѣ произведени, истина е, че лошо не може да се каже по адресъ на правителството: камшици, сабли, конница и топове нѣма, но има друго нѣщо. Тартювидината, словесността ни помогнаха да туримъ всичко въ свое разположение, отъ една страна, отъ друга страна свѣтътъ си е свѣтъ, както щете, една тиця, отъ която можешъ да валяшъ каквото искашъ. Така щото, малко изкуство, малко високо властующе положение, отъ друга страна малко гждели на апетити, — колкото щете партизани въ България. Тукъ-тамъ има още течения създадени, доста силнички, които заслужаватъ похвала, но, изобито казано, това е едно тѣсто, отъ което можешъ да валяшъ каквото щѣшъ: и паници, и каквото щѣшъ. (В. Статковъ: Отъ сжщото тѣсто сте и Вие!) Какво? (Н. Шивачевъ: Казва, че отъ сжщото тѣсто сте и Вие.) Г-нъ Шивачевъ! Не съмъ отъ сжщото тѣсто! Ималъ съмъ нещастieto да мина прѣзъ извѣстни прѣпечдания, калитъ съмъ се и коджамити плѣна е излѣзла отъ мене. Като кажешъ човѣкъ, разбирашъ плѣнява нѣщо.

Сега, г-да народни прѣдставители, колкото се касае до това, колко е спазено самоуправлението

отъ страна на правителството и отъ респективния министъръ, имамъ честъ да кажа на народното прѣдставителство, че то едва е спасено. Вие знаете, че споредъ закона за самоуправлението, първиятъ понедѣлникъ слѣдъ 15 септемврий трѣбва да се свика сесията. У насъ не бѣше утвърденъ общинскиятъ свѣтъ и ние трѣбваше да свикаме сесията чакъ на 28 и 30-й. Това е неспазване на самоуправлението и, слѣдователно, много е прѣсилено, дѣто се каза отъ червената маса, че тѣ се старали да положатъ всички усилия, за да се спазва самоуправлението доколкото е това възможно. Скромно, както виждате!

Сега, г-да народни прѣдставители, остава да кажа нѣщо по петия пасажъ. Петиятъ пасажъ, дѣйствиелно, е най-интересенъ, защото другото е една игра на словото, която, така заведена въ порядъка на нѣщата, ни занимава; но петиятъ пасажъ трѣбвало би да ни занимае. Касае се до жестокоститѣ, до насилията, които се упражняватъ спрѣмо македонския българинъ. Доколко правителството е упражнило своето въздѣйствиелно въ международния свѣтъ, за да може да се въведатъ реформитѣ прѣдвидени въ Берлинския трактатъ, това не ни се каза отъ правителството, то го замълча. Азъ бихъ желалъ, да зная, направило ли е нѣщо правителството за въвеждането на тия реформи въ Македония и, послѣ, какъ можемъ да си обяснимъ поведението на българското правителство, когато, въпрѣки конституцията, то отива и интернира онии, които, по силата на нѣщата, имаха щастieto да бѣдатъ членове на Върховния македонски комитетъ? Не е ли това мълкомъ поведение насочено противъ македонското дѣло тукъ? Може правителството да не бѣде съгласно съ политиката на Върховния македонски комитетъ, г-да; може правителството да не сподѣля възгледитѣ на отдѣлнитѣ лица на този комитетъ, но не можеше българското правителство да интернира единъ членъ отъ тази организация. Това поведение на правителството е осѣдително, то е въпрѣки конституцията. Едно. Друго: трѣбваше ли правителството да направи такава постѣпка, когато слава Богу тая организация още отъ само себе си не е дала проява на нѣщо революционно, на нѣщо нетърпимо, на нѣщо въпрѣки нашитѣ закони? Вѣрно е, че всѣки мисли, какъ, щомъ поеме високо положение въ македонското дѣло, трѣбва непрѣмънно да хвърля бомби и да говори за всевъзможни Екатерины Симитчиеви и да краде обществото. Всѣки мисли, че трѣбва така да се направи. И наистина, мнозина отъ тия, които имаха щастieto да се турятъ на чело на македонската организация, правѣха тѣй, но докато правѣха тѣй, оставаше едно: обществото да си отвори очитѣ, да погледне по-трѣзвено и, ако намѣри, че е разумна политиката на Върховния македонски комитетъ, да го поддържа. Но въ никой случай правителството не трѣбваше да се намиса, да прѣчи, защото той сѣществуваше на основание на законитѣ на страната, на основание и на свои статуты. Сега,

ако излиза отъ рамкитѣ на нашитѣ закони, нѣма съмнѣние, правителството можеше всичко да направи, но дотогазъ правителството трѣбваше да бѣде доволно, да гледа хладнокрѣвно и спокойно и, ако трѣбваше да му съчувствува, да му съчувствува, защото то не е и не може да бѣде чуждо за българитѣ-македонци, както не могатъ македонскитѣ българи да бѣдатъ чужди за свободнитѣ българи.

Прочее, азъ ще завърша, като ще моля да се измѣни отговорътъ на тронното слово въ послѣдната точка така. Вмѣсто да се каже: „Да живѣе Негово Царско Височество Прѣстолонаслѣдникътъ“, нека се каже: „Да живѣе България!“

Прѣдседателствующъ А. Франтя: Има ли нѣкой да иска думата по отговора на тронната рѣчь? (Никой не се обажда.) Ще дамъ послѣдна дума на правителството и послѣ ще се гласува.

Д. Петковъ: Моля, г-нъ прѣдседателю! Искамъ думата. Азъ не съмъ взелъ думата да говоря по отговора на тронното слово, защото отъ нашата група ще говори г. Д-ръ Геннадиевъ. Азъ мисля, че като дадете думата на правителството, това не значи, че трѣбва да се свършатъ дебатитѣ, защото г. Министъръ-Прѣдседателътъ ни дължи да обясни нѣщо върху това, върху което г. Каравеловъ, па и послѣдниятъ ораторъ, г. Арсениевъ, повдигнаха въпросъ. Върху този въпросъ азъ бихъ желалъ да поговоря нѣщо, но бихъ желалъ да чуя г. министра, защото какво ще говоря, какъвъ въпросъ ще задамъ, когато не зная. Ако правителството се е рѣшило да вмѣкне единъ пасажъ въ устата на Държавния Глава и да се чете и знае отъ цѣлъ свѣтъ, че има надежда че реформи ще бѣдатъ дадени въ турската областъ Македония, то трѣбва да има малко куражъ да обясни на какво се надѣва собствено, та да можемъ ние съ пълно съзнание и съ добра воля да му дадемъ поддрѣпка. Азъ съмъ единъ отъ тия, който съ драга воля ще вотирамъ за този пасажъ затуй, защото съмъ и въ комисията по отговора на тронната рѣчь, но желая да чуя г. Министъръ-Прѣдседателътъ най-напрѣдъ.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Азъ нѣма да отговоря, но не мога да се въздържа да не направя една бѣлѣжка. Менѣ ми направи тѣжко впечатление да гледамъ да се говори противъ закона за чиновницитѣ. Миналата година, вие всички, съ рѣдки изключения, искахте да оставимъ бюджетитѣ и да захванемъ съ щатовеѣ; всички гласувахте за това. Днесъ внесаме законопроекта и ни се казва, че знаемъ какво правимъ.

Г-нъ Каравеловъ почналъ, когато ме нѣмаше тукъ, да ми чете нотации, защо съмъ станалъ да говоря първъ, когато конституционнитѣ управления били управления на форми, които трѣбвало да се съблюдаватъ. Сега, обаче, г. Петковъ иска да съмъ се произнесълъ по извѣстенъ въпросъ, та тогава да говоря той. Азъ се намирамъ въ недоумѣние

и се чуди какво да прави: ако говоря пръв, не могло, обвиняват ме; ако говоря последен, пакъ не мога да удовлетвори никого! Ето защо, ми се чини, че господата, които желаятъ да взематъ думата, могат да я взематъ и да говорятъ, безъ да чакатъ да чуятъ това, което азъ ще кажа. Ако вчера нарушихъ правилото, което се държи при отговора на тронната рѣчь, че вземахъ пръвъ думата, то бѣше само затуй, защото въ тронното слово не се изброяваха проектитѣ, които мислимъ да внесемъ. Сега виждамъ г. г. народнитѣ прѣдставители да взематъ поводъ отъ туй и да влизатъ въ подробна оцѣнка на тия проекти. Менѣ ми се чини, че по този начинъ дебатитѣ по отговора на тронното слово ще отидатъ много далечъ. Всичко туй, което вчера говорихъ, бѣше само да очертая политиката на правителството въ настоящата сесия. Отъ тази точка на зрѣние, нѣма съмнѣние, казанитѣ отъ мене думи подлежатъ на критика и могатъ да се обсъждатъ. Но всѣко друго влизане въ подробности по проектитѣ ще бѣде двойно разискване на проектитѣ по принципъ. Азъ ще моля, прочее, господата, които ще взематъ думата, да схващатъ моя вчерашенъ говоръ най-вече като едно допълнение на тронното слово по отношение на разнитѣ проекти. Слѣдъ като чуя тѣхнитѣ бѣлѣжки, ще взема, може би, и азъ думата, за да допълня обясненията, които направихъ вчера.

Що се касае до външната политика на България, сжко така нѣма нищо да скрия и ще си кажа думата, когато намѣри за добръ.

Д. Петковъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Азъ не мислѣхъ да вземамъ думата и да говоря по отговора на тронното слово и ви заявихъ оdevѣ, че по отговора на тронното слово отъ нашата група ще говори г. Д-ръ Генадиевъ по-обстоятелствено. За жалость, нѣма го тукъ, но вѣрвамъ, че ще дойде.

Ако взехъ думата по този случай, взехъ я именѣно за това, защото г. Министъръ-Прѣдседателтъ, както вчера, така и днесъ, а, трѣбва да ви го кажа, така сжко и въ комисията, старателно отбѣгва да ни даде нѣкои по-подробни разяснения върху нѣкои пунктове отъ тронната рѣчь, върху които е необходимо народното прѣдставителство да има една подобра свѣтлина. Азъ и въ комисията, и тукъ го казвамъ, че ако искамъ отъ правителството една по-голѣма свѣтлина върху нѣкои пунктове, особено касающа се по движението отъ Рила, както казва самата тронна рѣчь, не го искамъ съ цѣль да правя оппозиция на правителството, или да му прѣдявявамъ прѣчки; наопаки, заявявамъ, че ако правителството ни даде нѣкакви разяснения, отъ които би излѣзло, че то има необходима нужда отъ всеобща подкрѣпка, както се изразява даже отговорътъ на тронната рѣчь, бждѣте увѣрени, че азъ пръвъ ще вдигна рѣка за него. Не е пръвъ случай, когато съмъ подкрѣпѣлъ отъ трибуната това правителство, па и по-напрѣдъ, когато бѣше

съ г. Каравелова, даже по такива въпроси, които бѣха съвършено непопулярни и за които отъ мои приятели чухъ укори. Въ отговора на тронната рѣчь, както знаете, се казва, че правителството въ международно отношение е пазило едно коректно поведение и че, вслѣдствие на туй, надѣва се, че силитѣ, подписавши Берлински договоръ, ще оцѣнятъ напълно това коректно поведение и ще се потрудатъ да турятъ въ дѣйствиe разпорежданията на международнитѣ договори. Да се пише такава нѣщо въ единъ вѣстникъ или въ една партийна програма, е много лесно още, но когато то се казва въ отговора на тронната рѣчь, то значи, че правителството има пълни основания да се надѣва, че тия разпореждания на международнитѣ договори ще бждатъ изпълнени. И азъ, ако искамъ отъ правителството да ни даде разяснения, правя го на туй основание, че това правителство, произхожда отъ една партия, която, както знаете — скришно не е за цѣлия свѣтъ — е обѣщавала, че ако дойде на власт, съ помощта на Русия ще освободи Македония. Сега, правителството стои вече отъ нѣколко врѣме на власт, отношенията ни съ Русия сж най-добри, както виждате даже и азъ не правя оппозиция на днешното правителство по външната политика, наопаки, напълно съмъ солидаренъ съ него, защото държавата ни трѣбва да бѣде въ добри отношения съ всичкитѣ държави, а най-вече съ Русия, защото такава ѣ е положението. Но, като е така, бихъ желалъ да чуя отъ правителството, има ли то наистина нѣкаква подкрѣпка, има ли наистина увѣрение, че се е рѣшило тѣй тържествено да говори прѣдъ цѣлия свѣтъ, че то се надѣва, какво великитѣ сили ще въведатъ вече разпорежданията на международнитѣ договори, ще въведатъ извѣстни реформи въ Македония? Има ли то такава подкрѣпка отъ другитѣ сили, има ли то такава подкрѣпка отъ нашата освободителка, съ която се намираме въ най-добри отношения? Или тия думи сж хвърлени — нека ме извинятъ г. г. министритѣ за това мое мнѣние — само току-така да се замазватъ пакъ очитѣ на населението. Азъ имамъ основание да казвамъ тия думи и да искамъ отъ г. Министъръ-Прѣдседателя, да даде извѣстни разяснения по този въпросъ още и затуй, че както помните всички вие, които бѣхте тукъ лѣтоска, въ извънредната сесия, когато се отнасяше въпросътъ за Фирмилиановото рѣко-полагане, намъ не само оттукъ ни се отговаряше, и въ вѣстникитѣ се пишеше, но и самитѣ министри отъ трибуната казваха, че Фирмилиановиятъ въпросъ е въпросъ дребенъ, че Фирмилиановата какамавка ни най-малко не заслужава да се занимаваме съ нея. Даже г. Министъръ-Прѣдседателтъ каза въ комисията тогава, че ако ние се занимаваме съ Фирмилиановия въпросъ, ще си затѣримъ правото, ще си затворимъ вратата за по-голѣми въпроси. Ние видѣхме, че Фирмилианъ благополучно се рѣко-положи; какви сж послѣдствията — то е другъ въпросъ, разбира се. Днесъ настѣпи моментътъ,

когато правителството трѣбваше да се произнесе, именно, върху онѣзи велики въпроси, върху които то мислѣше, че съ повдигането на Фирмилиановия въпросъ ще си затѣрнимъ нѣкѣ.

Безспоренъ фактъ е, че въ страната съществува единъ македонски комитетъ. Тоя македонски комитетъ, трѣбваше почти отъ всички правителства, дѣйствувалъ е открито. Отъ негова ли инициатива, или отъ вътрѣшна инициатива, това е споренъ въпросъ по вѣстниците — по него може да не разискваме, — но безспоренъ фактъ е, че отатѣтъ Рила се почна едно движение, почна се извѣстно въстание, почна да се лѣе кръвъ. Едно българско правителство, което и да е то, не само това, но което и да е, при единъ такъвъ случай непрѣмънно трѣбва да опрѣдѣли своето поведение. Правителството, поставено, нѣма съмнѣние, въ едно положение твърдѣ деликатно, избра — нека бжде това за негова похвала — едно по-благоразумно поведение: то се залови да пази едно коректно поведение, и правъ бѣше единъ господинъ тукъ, който сега слѣзе отъ трубуната, да го обвинява, че то почна да интернира онѣзи, на които по-рано обѣщаваха, че като дойдатъ на власт, не само нѣма да отнематъ на стрѣлческитѣ дружества оружиято, но заедно съ тѣхъ ще отидатъ да освободятъ Македония. Привителството, казвамъ, въ своето стремление да запази това коректно поведение, наистина, отиде по-далеко. Но менъ ми се струва, че и вие всички трѣбва да се съгласите, че това не е достатъчно за едно българско правителство въ такъвъ единъ моментъ. Едно българско правителство, при обявяването на такива едни движения, трѣбва да има ясно опрѣдѣлена политика, трѣбва да каже ясно какво ще прави. Ние излизаме тукъ, въ отговора на тронната рѣчь и казваме: „Извѣстни сѫ на народнитѣ прѣдставители усилията, които правителството положи и полага за да запази коректно поведение въ международно отношение по случай движението отвъдъ Рила. Като одобрява тѣзи усилия и вѣрва, че ще бждатъ справедливо оцѣнени“ и пр. и пр. Ами, г-да прѣдставители, за да кажете съ спокойна свѣсть това нѣщо, трѣбва да чуete пай-напрѣдъ отъ г. Министъръ-Прѣдседателя да каже: какви сѫ тия усилия, които е положило правителството, и каква е тази вѣра, чрѣзъ която то вѣрва, че нѣли дѣйствително да се въведатъ, да се турятъ въ дѣйствие договоритѣ, подписани отъ силитѣ въ Берлинъ. Ами когато едно народно прѣдставителство иска да даде една подкрѣпа въ такъвъ моментъ — нека да го кажа даже, ако щете, патриотически, защото азъ не вѣрвамъ въ това отношение да има разногласие, когато се постави такъвъ въпросъ, — когато се иска поддръжката на едно прѣдставителство, менъ ми се струва, че това правителство трѣбва да бжде по-ясно, по-откровено, за да може да вземе още по-голяма подкрѣпа, още по-голяма сила за себѣ си отъ страна на народното прѣдставителство. Азъ мисля даже, че тълкувамъ чувствата на всичкитѣ опо-

зиционни групи, ако кажа, че по такъвъ въпросъ не вѣрвамъ да отиде никой да прави опозиция на правителството, защото този въпросъ не е въпросъ, по който да искаме да експлоатираме и да искаме да сваляме правителството. Но ние имаме право, като народни прѣдставители, повтарямъ да кажа, когато правителството е имало нужда да декларира и да тури въ устата на Държавния Глава безъ никаква прѣдпазливостъ, че то се надѣва, че тия договори ще бждатъ приложени, като народни прѣдставители, казвамъ, като отговаряме, трѣбва да знаемъ за какво отговаряме. Трѣбва да знаемъ, има ли, дѣйствително, правителството нѣкакви прѣговори; знае ли правителството за нѣкакви споразумѣния между великитѣ сили, или пъкъ то само е взело нѣкаква инициатива за да подбуди това нѣщо. Или пъкъ най-малкото нѣщо: ако не отъ всички сили, то поне отъ Русия, на която то тѣй много се надѣва, именно отъ нея да има нѣкакви утѣрени, че тая велика държава ще се застъпи само за това, че сме славяни, а не българи, за да се въведатъ тия реформи. А за да говоримъ такива нѣща, трѣбва непрѣмънно да ги знаемъ; да отговаряме въ единъ отговоръ на тронното слово такива нѣща, трѣбва да ги знаемъ: Г-нъ Камбуровъ оттамъ ми клати глава и ми казва: не може, не може. Това е вѣрно, и азъ съмъ съгласенъ, че политиката отъ тая трибуна не се прави — политиката е достойна само на кабинетитѣ; но когато едно правителство излиза и тури въ устата на Държавния Глава такъвъ пасажъ, и когато вие, народнитѣ прѣдставители, искате да вотираете този пасажъ, менъ ми се струва, че най-малкото правъ, което имате, е да искате да чуete правителството какво ще ви каже по тоя въпросъ. Ако г. Министъръ-Прѣдседателятъ е могълъ да тури тоя пасажъ въ тронното слово — а пакъ ние знаемъ какъ ставатъ троннитѣ рѣчи — ако е могълъ да тури въ устата на Държавния Глава този пасажъ, струва ми се, че той може да дойде и да каже извѣстни работи поне дотолкозъ, доколкото може. Азъ говоря затуй, защото, ако това нѣщо е вѣрно и правителството има нѣкакви основания да говори така, менъ ми се струва, че Министъръ-Прѣдседателятъ ще има куража да ни каже. Но ако г. Министъръ-Прѣдседателятъ се е подгъзналъ, както става това по вѣстниците твърдѣ често, и е излѣзълъ да ни говори само залъгалки, тогава, позволѣте ми да ви кажа, е една голѣма погрѣшка, за да не кажа по-голяма дума, защото ние ще научимъ хората, външния свѣтъ да мисли, че ние можемъ да се залъгваме по такъвъ тържественъ начинъ за въпроси отъ общенароденъ характеръ. Ето защо азъ искахъ отъ г. Министъръ-Прѣдседателя да чуя, молихъ го и въ комисията когато бѣхме — защото и азъ бѣхъ членъ въ комисията по отговора на тронното слово, — моля го и днесъ, както го моли и г. Каравеловъ, да каже поне толкозъ, доколкото може да се каже: да увѣри народното прѣдставителство, че дѣйствително правителството въ

това отношение е направило нѣщо, защото, като държи едно коректно поведение вътрѣ и като си позволява да прави извѣстни прѣстѣпления спрѣмо конституцията, то се основава на нѣщо. Азъ влизамъ въ положението на правителството по такива дѣла и случаи, разбирамъ много добрѣ, че то не може да се хвърли току-така въ авантюри, особено при положението, въ което ние се намѣрваме, и не съмъ отъ онѣзи, които мислятъ, както каза и единъ прѣдговорившъ, че единъ македонски комитетъ, отъ които и да е личности, е, който ще прѣдписва на българското правителство политиката. Това е една илюзия! България си има свое правителство и, докогато има правителство, то е самъ въ състояние да знае, дали политическиятъ обстоятелства позволяватъ да се прави нѣкакво движение или нѣкакви актове политически. Никакви комитети и никакви македонски дружества не могатъ да диктуватъ на свободна България политика. И едно отговорно правителство, като знае това нѣщо, трѣбва да направлява и своитѣ дѣйствия. Веднажъ нашето правителство направлява своитѣ дѣйствия по такъвъ пѣтъ и е избрало едно коректно поведение, за да покаже прѣдъ великитѣ сили, че не желае да води една авантюристическа политика, че то съ рискъ на своето положение туря една прѣграда за прѣминаването на извѣстни прѣселенци и още да прави и извѣстни прѣстѣпления спрѣмо конституцията, казвамъ, да интернира извѣстни хора, които сж дошли оттамъ, — такова едно правителство, като прави такава коректна политика, и като се рѣшава да тури и въ тронната рѣчь, да тури и въ устата на Държавния Глава, че то се надѣва, че силитѣ ще взематъ въ внимание това и ще въведатъ тия договори, които сж подписани отъ тѣхъ въ Берлинъ, трѣбва да ни освѣтли на какво се основава. Азъ се радвамъ, наистина, много, че правителството излѣзе толкова открито по този въпросъ; но мога да ви кажа, че това нѣщо не съотвѣтствува никакъ съ думитѣ и дѣлата му. Думитѣ на правителството сж много щедри, а пѣкъ дѣлата виждаме, че сж съвършено противоположни. Фактъ безспоренъ е, че правителството, намѣрено въ такова деликатно положение, дѣйствува съвършено обратно на онова, което пише и въ публичния си органъ. Нека ми бѣде позволено да кажа — понеже говоримъ за външната политика и по този въпросъ специално, — че правителствениятъ органъ всѣки день обвинява насъ и почти всичката оппозиция, и изключително насъ, че сме водили прѣди една туркофилска политика и че не сме повдигали македонския въпросъ. Това е единъ въпросъ твърдѣ споренъ, само че, ако вземемъ да споримъ, ще видимъ, че ние сме прави, защото и тѣ идватъ тамъ; защото като говорятъ отъ една страна по единъ такъвъ начинъ въ своя органъ, отъ друга страна вършатъ съвършено противното тукъ, въ страната. Ако правителството слѣдваше въ дѣйствителностъ проповѣдитѣ на своя органъ, то тогава трѣбваше да даде заповѣдъ още утрѣ

на нашата войска да трѣгне напредъ и навлѣзе въ Македония. А то върши обратното. Значи, правителството е облагоразумѣло: то не прави това, което е правѣло по-рано; то не изпълнява онѣзи обѣщания, които е проповѣждало по-рано по митингитѣ. Припомнямъ си, че тукъ имаше единъ митингъ отъ тѣхни партизани по поводъ обезоружаването на стрѣлческитѣ дружества, и тогава приятелитѣ на правителството казваха, че това е едно прѣдательство и че утрѣ, ако дойдатъ тѣ на власт, не само нѣма да разтурятъ стрѣлческитѣ дружества, но и Македония ще освободятъ. А сега се прави съвършено обратното. Азъ го разбирамъ добрѣ, защото това, което говорятъ нѣкой пѣтъ оппозицитѣ, които не си държатъ устата, като дойдатъ тукъ, на червената маса, сблѣскаватъ се съ една грозна дѣйствителностъ, съ която тѣ трѣбва да се помирятъ.

Но, казвамъ, прѣди да слѣза отъ тая трибуна — защото тукъ спирамъ по-нататѣкъ да говоря, — трѣбваше г. Министъръ-Прѣдседателъ по този въпросъ, единъ такъвъ животрепещущъ въпросъ, единъ съврѣмененъ въпросъ, който вълнува не само цѣла България, а, както сте чули, цѣлия европейски печатъ, и вѣроятно е станалъ въпросъ между кабинетитѣ, — да не остава народното прѣдставителство безъ да бѣде освѣтлено; азъ не знамъ какъ да окачества мѣлчането му. Азъ повтарямъ да кажа, че най-малкото, което трѣбваше г. Министъръ-Прѣдседателъ да ни каже, то е именно, ако не щѣше да го каже тукъ публично, да го кажеше поне въ комисията и да ни изложише тамъ какво мисли. Но нека ми бѣде позволено да кажа, че и тамъ г. Министъръ-Прѣдседателъ поизмѣнка, каза нѣкои работи, че имало нѣкоя сила, която се е противила, имало други сили, които не сж се противили, че щѣли да ставатъ прѣговори, че ставало въпросъ за реформи, но още не се знае какви реформи и тѣмъ подобни, между тѣмъ това не съотвѣтствува ни най-малко съ онѣзи увѣрения и проповѣди, които това сѣщото правителство по-прѣди, като оппозиция, проповѣдваше и казваше. Ако истината е горчива, че може руското правителство днесъ да не желае ни най-малко нѣкакво движение въ Македония, вие, ми се струва, като българско правителство, трѣбва да се съобразите съ интереситѣ на страната и трѣбва по-ясно да си опрѣдѣлите политиката. Не е позволено никога на едно българско правителство, ако другитѣ обстоятелства му позволяватъ да подкрѣпи извѣстни движения, само затуй, че руското правителство не е искало, да съобразява своитѣ дѣйствия съ това и да пасува. Не трѣбва да се забравя никога, че съ това срдство най-много се е експлоатирано прѣди, и азъ, като говоря за себе си и за своята група, имамъ право — защото винаги ние сме били противници, поне по външната политика, съ тия приятели — да искамъ отъ тѣхъ да си опрѣдѣлятъ и да кажатъ ясно: на кого се надѣватъ тѣ днесъ и ще ли да се изпълнятъ всички онѣзи обѣщания,

които тъй щедро се даваха. Имаме право да го говоримъ, защото тѣ сами говорятъ въ тронната рѣчь. Ако подобно щѣщо не бѣше турено въ тронната рѣчь, азъ нѣмахъ да повдигамъ никакъвъ въпросъ, както не съмъ го повдигалъ и другъ пътъ, защото разбирамъ деликатността на положението на правителството. Но веднажъ поставенъ такъвъ единъ въпросъ толкова ясно и прѣдъ цѣлъ свѣтъ, струва ми се, че ще бѣде много смѣшно да ни казва г. министърътъ, че „азъ не желая да говоря“. Тогава ще излѣзе, че туй ще остане секретъ само за насъ, народнитѣ прѣдставители, а пъкъ цѣлиятъ свѣтъ може да знае какво е именно направлението и какво е положението днесъ, че не може да се прави никакво движение. Азъ мисля, ако правителството съзнава, че една авантюристическа политика, едно активно дѣйствие въ Македония е вѣднѣшно за свободна България и може да напакости много на държавата, трѣбва да има куража да излѣзе и да каже открито. Това, може би, ще създаде едно направление въ страната да прѣдпази извѣстни младежи да отиватъ просто на вѣтъра да се убиватъ. Защото недѣлите гледа току-така леко; вие не можете да спрете едно движение, ако едно правителство, което има голѣмо влияние, като правителство, прѣдъ едно общество като нашето, не излѣзе да каже открито мнѣнието си, недѣлите мисли, че вие можете да спрете това нѣщо. Младежитѣ, които се въодушевяватъ отъ извѣстни идеи и отъ извѣстенъ патриотизъмъ, мислятъ и вѣрватъ, че вие стоите на прѣдишния умъ; тѣ вѣрватъ, че туй, което сте проповѣждали, ще го изпълните, и вслѣдствие на туй се рѣшаватъ да отидатъ и да умратъ. Ако най-послѣ днесъ вие виждате отъ червената маса, че едно българско правителство не може да прави това, което е проповѣждало като опозиция, имайте куража да го кажете въ Народното Сѣбрание, имайте куража да кажете, че едно българско правителство не може да се води отъ такива авантюристически побуждения; че, като правителство на една страна, ние гледаме съвършено иначе и че не искаме да вѣднѣмъ на държавата. И азъ мисля, че въ това отношение вие ще намѣрите подкрѣпа у всички благоразумни елементи. Това нѣщо може да бѣде едно малко противорѣчие съ вашитѣ проповѣди. Но само това ли ще бѣде противорѣчието, най-послѣ? Има много други, които сте направили. Но въ всѣки случай ще бѣде много по-кавалерски и ще има тази добрина, че ще прѣдпазите една голѣма частъ отъ младежитѣ да не отиватъ на вѣтъра да умиратъ безъ вѣрме. Не гледайте така леко, защото за да се вдигне единъ народъ трѣбватъ му много години. Ако отидатъ сега да умратъ 25—30 годишнитѣ младежи, вие трѣбва да чакате подиръ 25—30 години да издигнете интелигенцията въ Македония. Не трѣбва да се гледа така леко. Ако гледате на тѣзи работи така сериозно и вслѣдствие на туй държите едно коректно поведение вжтрѣ, за да покажете на свѣта, че не се водите отъ авантю-

ристически побуждения, въ такъвъ случай имайте куража да го кажете и на насъ. Какви сте вие народни прѣдставители и вие, всичкото болшинство, когато г. Министъръ-Прѣдседателятъ ви казва, че по този въпросъ нѣма да говори? Ами, г-нѣ Министъръ-Прѣдседателю, Вие трѣбваше да мислите по това по-рано, когато туряхте тоя пасажъ въ устата на Държавния Глава. Веднажъ турено въ устата на Държавния Глава и казано тукъ отъ трибуната, и веднажъ вие искате отъ насъ като народни прѣдставители да отговоримъ съ сѣщия тонъ на тронната рѣчь — защото ние не можемъ да отговоримъ друго-яче; даже да искахме да не отговоримъ, туй щѣше да бѣде неблагоразумно, туй щѣше да бѣде непатриотично, когато правителството само иска ние да не туримъ такъвъ пасажъ въ отговора на тронната рѣчь, — но, казвамъ, когато веднажъ се е рѣшило правителството по такъвъ начинъ да тури това въ тронната рѣчь, менѣ ми се струва, че трѣбва да има куража тъй сжщо да ни обясни извѣстни работи. И нека бѣде увѣрено, че ще знаемъ какво може да обяснява едно правителство и докѣдѣ може да отиде по такива деликатни въпроси и, когато чуемъ неговото мнѣние, тогазъ съ спокойна съвѣсть да дадемъ гласа си. Азъ ще очаквамъ да чуя г. Министъръ-Прѣдседателя, макаръ че не му се желае да отговаря — и за това види се не стоя тукъ, — и подирѣ пакъ ще говоря.

Министъръ М. Сарафовъ: Не затова, а защото го извикаха.

Б. Мирски: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Ако и да дойдохъ на трибуната, не дойдохъ да ви занимавамъ дълго вѣрме. Азъ се качихъ на трибуната, защото си счетохъ за длъжностъ да се изкажа както по Княжевото слово, тъй и по приготвения проектъ за адресъ на отговора. Споредъ нашата конституция, не всѣка група има право да изказва своето мнѣние, а всѣки членъ на Народното Сѣбрание. Азъ изслушахъ съ голѣмо внимание рѣчта на г. Министъръ-Прѣдседателя, която бѣше едно допълнение на Княжевото слово. По съдържанието на тая рѣчь въ подробности азъ нѣма да влазамъ, защото по повечето точки, за сѣгнати въ нея, азъ съмъ се изказалъ още въ прѣдишната сесия, и ще си изкажа и въ тая сесия мнѣнието при всѣки конкретенъ случай, защото съмъ партизанинъ на малкото говорене тамъ, дѣто има да се вземе общо рѣшение, а не детайлно по тоя или она въпросъ. Отъ това, дѣто четирма членове на опозицията въ това Сѣбрание говориха тъй накратко, явствува, че г. Министъръ-Президентътъ е трѣбвало да задържи наставленията, които вчера даваше, което бѣше недостолѣбно за Народното Сѣбрание, за своитѣ политически приятели, а не да ги отправя до Народното Сѣбрание. Азъ вчера го оприличихъ на единъ учителъ въ семинария — малко и ние сме бато въ училище, като вече имаме иконата на нашитѣ равноапостоли,

Въ Княжевото слово говори се на насъ, че правителството се старае да се заячки редътъ, свободата и законността въ страната. Не може да му се отпече, че се старае, но радостта му е много малка и често неблагонамѣрена. По-нататъкъ за да говоря ще бжде излишно, защото азъ бихъ гласувалъ за такъвъ отговоръ на Княжевото слово, какъвто ей сега ще ви прочета. И защото той съдържа работи много ясни и прости, затуй коментари намирамъ излишно да говоря. Азъ не мога да се подпиша на тоя проектъ на отговора, защото той не съдържа самата истина, въ него не се говори въ всичкитъ му точки истината. Истината би се изказала въ слѣдующия проектъ на отговоръ, който азъ нахвърляхъ като проектъ първоначаленъ на една редакция, не и за въ подробноститъ му и не за нѣкои работи, които съдържатъ себе си въ опущение: (Чете.)

„Ваше Царско Височество!

„Приятно е на насъ, народнитъ прѣдставители, като ни виждате съ радостъ събрани пакъ да продължимъ изпълнението на възложената ни отъ народа мисия, но не можемъ да не изкажемъ при това съжаление, дѣто правителството не употреби пълно очакваното старание за заякчаване реда, законността и свободата, най-ново доказателство за което сж интерниранията на туземцитъ не бездѣлници и станалитъ слѣдъ първата сесия избори, при които, въпрѣки наредбитъ на избирателния законъ, правителствени длъжностни лица, тласкани на мѣстото отъ самитъ министри, агитираха въ полза на удобни на кабинета кандидати, като се послужи въ нѣкои мѣста, напр. въ гр. Варна, и съ клеветене опозиционни кандидати дори чрѣзъ възвания на неофициалния езикъ, раздавани отъ официални лица, а сжщо съ уволнение единъ день прѣди избора на общински пожарникари, за да могатъ да гласоподаватъ, назначени отново за такива на слѣдующия день слѣдъ избора.

„Не може да одобримъ и назначаването на служби изключително лица, които сж политически приятели, или поне роднини на министритъ, или на онѣзи помежду насъ, депутатитъ, които сж членове на болшинството въ Народното Събрание, студени зрители на напечатанитъ напослѣдъ сръщу единъ членъ на кабинета факсимилета на писма съ крайно подозрително съдържание. (Смѣхъ.)

„Ваше Царско Височество!

„Истина е, че заемътъ, който гласувахме това лѣто, се покри по удовлетворителенъ начинъ, доказателство за жизнеспособността на България, но съ тоя заемъ не се отстраниха напълно финансовитъ мѣжнотии, които не оставятъ страната да се развива правилно. Необходимо е още да се взематъ редъ мѣроприятия, което не ще могатъ извърши днешнитъ управляющи, защото повечето отъ тѣхъ си хаятъ силитъ само за укрѣпване на властующата партия и не всички притежаватъ достатъчно. рѣшителностъ и способностъ за уве-

ждане нужнитъ неотложни реформи: за по-голъмо гарантиране свободитъ на народа, за опростотворение държавната машина, за по-справедливото облагане данъкоплатцитъ, за дѣйствително уравнивъсравне бюджета и за повдигане економически страната.

„Ваше Царско Височество!

„Ако и не само правителството, но и държавата ни продължава да е въ най-добри отношения съ всички държави, освѣнъ съ Турция, това се дължи на взаимнитъ интереси на тѣзи държави и на нашата, достойно прѣдставлявана отъ своя шефъ, но не и отъ всичкитъ му съвѣтници.

„Особеното благоволение на Негово Императорско Величество Всеросийския Императоръ къмъ Ваше Царско Височество и къмъ народа ни не може да не радва всички българи, вѣрваме и ония, които живѣятъ въ вилаетитъ, дѣто, да се надѣмъ, най-послѣ ще се приложи чл. 23 на Берлинския договоръ, за което, както и въобще за благо на страната и на братята ни отвѣдъ Рила и Родопитъ, ще Ви даде народътъ всѣка разумна поддръжка.“

Менъ ми се струва, г-да народни прѣдставители, че подиръ това е излишно да говоря повече.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Г-нъ ораторе, Вие прѣдложение ли правите или новъ проектъ прѣдлагате?

К. Мирски: Азъ си изказахъ мнѣнието, въ окончателна форма какъвъ отговоръ бихъ подписалъ.

Прѣседателствующъ А. Франгя: Давамъ петъ минути отдиохъ.

(Слѣдъ отдиохъ.)

Прѣседателствующъ А. Франгя: (Звъни.) Засѣданието продължава.

Има ли нѣкой отъ г. г. народнитъ прѣдставители да иска да говори по отговора на тронната рѣчь? (Никой не се обаждатъ.) Нѣма.

Полагамъ на гласуване отговора на тронната рѣчь тѣй, както е приготвенъ и прѣдставенъ отъ докладчика.

Ю. Теодоровъ: Г-да министритъ нѣма ли да дадатъ нѣкой отговоръ по това, което говорихъ? Имаше три нѣща тамъ. (Д. Петковъ: Не желаятъ!) Ако желаятъ! Ако не желаятъ, да кажатъ че не желаятъ.

Д. Влагоевъ: Азъ мисля, че не трѣбва да се бърза; нѣма прѣдставители.

Х. Камбуровъ: Нека дойдатъ; нѣма да ги чакаме!

Д. Влагоевъ: Вие си курдисахте болшинство и искате да рѣшите въпроса веднага. Какъ така? Че тѣ сж вънъ, сега ще дойдатъ и говорятъ! (Отъ дѣсницата: Да дойдатъ!)

Прѣдседателствующъ А. Франга: Г-нъ Кирковъ има думата.

Г. Кирковъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители! Забѣлѣзва се въ повечето отъ старитѣ партийни групи нежелание да взематъ думата по отговора на тронното слово. Или материята е твърдѣ деликатна, или пъкъ тия стари групи иматъ много малко нѣщо да кажатъ по отговора на тронното слово. Макаръ и да принадлежимъ на най-младата партия, най-младата партийна група тукъ въ Народното Събрание, ние, по неволи, сме принудени да прѣредимъ старитѣ, и вие виждате, че вината не е наша.

Ние изслупахме съ голѣмо внимание рѣчта на г. Министъръ-Прѣдседателя и нашето мнѣние върху тази рѣчь е това, че г. Министъръ-Прѣдседателятѣ, или въ дадения случай правителството, по всичката политика — външна, вътрѣшна и финансова — нѣма едно опрѣдѣлено гледище; че правителството по въпроситѣ, които то само повдигна въ отговора на тронното слово, стои между три стола. Най-напрѣдъ да се спремъ върху въпроса за осигуряване народоуправлението, върху осигуряването на народнитѣ свободи. Изтъкна се отъ г. Министъръ-Прѣдседателя едно явление, взето отъ послѣднитѣ избори; именно изтъкна се голѣмата апатия, която владѣяла, господствувала у избирателитѣ, влѣдствие на която и правителството, като правителство, което винаги има 50% шансъ да спечели, спечелило изборитѣ. Г-нъ Министъръ-Прѣдседателятѣ изтъкна още и това, че нѣкои отъ политическитѣ партии, като отбѣлѣзали тази апатия, прибавили, че тази апатия доказвала незрѣлостта, политическата незрѣлостъ на българския народъ. Слѣдъ това, г. Министъръ-Прѣдседателятѣ, прострѣ се, макаръ и твърдѣ неясно, върху единъ важенъ въпросъ, въпросътѣ, че сѣществва извѣстна опасностъ за народнитѣ свободи, че въ България има една сила, която постоянно дебне да унищожи придобититѣ досега политически свободи. Като отбѣлѣжи това, г. Министъръ-Прѣдседателятѣ се обърна съ апелъ къмъ всички политически групи да поддържатъ добрата воля, която правителството има, за да запази сѣществующитѣ и угрозени, заплашени политически правдини. Г-нъ министърътѣ изтъкна, че по този въпросъ между него и между групата, която той прѣдставлява — а въ случая между правителството и другитѣ политически партии, — нѣма сѣществени, принципиални различия. На това основание той аслж и си взема правото да апелира къмъ другитѣ партии, на това основание, като знае, че принципиални различия между неговата група и другитѣ политически групи, съ изключение на нашата група, не сѣществуватъ. Слѣдователно, той може въ извѣстенъ даденъ моментъ, когато той чувствува, че политическитѣ свободи сж заплашени, да ги покани да се сплотятъ, да поддържатъ правителството, което имало най-добрата воля да запази, да гарантира,

било чрѣзъ редъ закони, било чрѣзъ други срѣдства, заплашванитѣ политически свободи на българския народъ. Чини ми се, че г. Министъръ-Прѣдседателятѣ си прави една голѣма илюзия въ случая.

Азъ нѣма да говоря иносказателно — турямъ въпроса ребромъ, както се казва. Да, вѣрно е, че политическитѣ свободи, че самоуправлението на българския народъ се заплашва. Но отъ кого то се заплашва, коя е тая сила, която заплашва самоуправлението и политическитѣ свободи на България? Щомъ като г. Министъръ-Прѣдседателятѣ, като не намира никакво принципиално различие между себе си и другитѣ партии, ги повиква да го подкрѣпятъ, да защити заплашенитѣ права, пита се: кой е този, който заплашва правдинитѣ на българския народъ? Ако всички политически партии сж длъжни, или, да се изразя по-иначе, никоя отъ политическитѣ партии не желае, не се стреми да унищожи правата и свободитѣ на българския народъ, коя е тази сила, кой е този? Ясно е кой е този. У насъ има борба между конституционно-парламентарно управление или желанието и стремлението къмъ туй управление и едно монархическо управление. Отъ тѣзи думи на г. Министъръ-Прѣдседателя ясно личи, че въ неговото съзнание се намира, сѣществва мисълта за това противорѣчие, за тази борба между, да го кажемъ още единъ пжтъ — и другъ пжтъ е казвано — между дворцовата политика и политиката, която трѣбва да бѣде прѣгърната отъ едно правителство и отъ партиитѣ на България.

Министъръ-Прѣдседателъ Д-ръ С. Даневъ: Г-нъ Кирковъ! Криво интерпретирате моята мисль, ако искате моята мисль да интерпретирате.

Г. Кирковъ: Азъ така чухъ. Азъ бихъ желалъ, ако е възможно, да я повторите; азъ вчера доста добръ я схванахъ. Иначе г. министърътѣ не можеше да говори, защото той трѣбва да помни, че всички тукъ стоящи отъ другитѣ групи сж готови съ една чаша вода да го удавятъ. Той трѣбва да знае, че и отъ народната партия, и отъ народно-либералната, и отъ либералната, като не се стремятъ къмъ друго освѣнъ къмъ сѣщата властъ, на която той стои, иматъ това позволено желание, иматъ тази цѣль, съ една чаша вода да го удавятъ, и не може той да апелира къмъ тѣхъ да го подкрѣпятъ въ установяването и закрѣпването на политическитѣ свободи, не може да иска той туй отъ тѣхъ. Друго би било, ако такъвъ единъ апелъ той би отправилъ къмъ тѣзи групи, да се сплотятъ сега за борба противъ единъ новъ принципъ въ обществото, противъ една партия, която почива на диаметрално противоположни принципи; туй го разбирамъ, туй е винаги ставало. Разгърнѣте историята на другитѣ държави и ще видите, че господарскитѣ и буржоазнитѣ партии винаги, или отъ врѣме на врѣме, дѣйствително сж се сплотявали противъ единъ вътрѣшенъ врагъ, вътрѣшенъ врагъ

въ лицето на една друга политическа партия, която иска коренното измѣнение на свърѣзвания държавенъ строй и, изобщо, обществени наредби. Послѣ, нема е тайна за насъ, че не всичкитѣ групи политически у насъ еднакво искатъ запазването на политическия свободи, политическия гаранции? Не. У насъ има групи, които сж противъ, които поддържатъ монархическия принципъ, които казватъ, че българскиятъ народъ не е готовъ за политическата свобода, не е узрѣлъ; че той е апатиченъ къмъ своитѣ учрѣждения, че той е апатиченъ къмъ своето върховно право, което е правото да избира. Слѣдователно, политическия партии не прѣдставляватъ едно однородно цѣло, къмъ което може да се апелира въ всѣко едно врѣме, а особено въ такъвъ единъ моментъ, какъвто е днешниятъ, да се апелира, за да подкрѣпи желанието на правителството да създаде политическия гаранции или да запази съществуващитѣ свободи, да закрѣпи народното самоуправление. Въ думитѣ на г. Министъръ-Прѣседателя личи желанието да закрѣпи тѣзи свободи — по-конкретно ще взема, — както е въпросътъ за общинското и окръжно самоуправление. Отъ думитѣ му всѣки единъ ще се убѣди, че той искрено — а той бѣ даже твърдѣ откровенъ — и откровенно е готовъ да се бори и да създаде туй, което му дава властта и силата, да гарантира самоуправлението на общинитѣ и окръжитѣ. Това е, казвамъ, въ фразитѣ, въ рѣчта, въ думитѣ; но ако се вгледаме въ тенденцията, която прѣобладава при работенето на законитѣ, които иматъ за цѣлъ да гарантиратъ самоуправлението, вие ще видите, че г. Даневъ или, изобщо, днешното правителство, както и всички други правителства, които сж излизали съ думитѣ, че тѣ искатъ да зацѣпаватъ свободитѣ или самоуправлението, казвамъ, въ своята практическа работа, реална, тѣ сж дѣйствували, именно, за засилване централната властъ, за сѣ по-голѣмото и по-голѣмо подчинение на самоуправляващитѣ се тѣла подъ контрола, подъ властта, подъ разпорежданията на централната властъ. И днешниятъ законъ за общинитѣ, градски и селски, който се внесе, е единъ такъвъ законъ. Като излизатъ отъ една, дѣйствително, недѣга съществуваща, че въ нашитѣ общини става разграбване на общинскитѣ имоти, на общинскитѣ срдства, а че липсва единъ контролъ, правителството се явява вече съ контрола отъ себе си: като да кажемъ, въ столица София то е единъ контролоръ; обаче то става въ сѣщото врѣме единъ държавенъ чиновникъ. Искамъ да кажа, че като излиза нѣкой пжтъ отъ дѣйствително нарасналитѣ или належащи нужди на самоуправлението, то дѣйствува не въ тази смисълъ — да даде по-широкъ просторъ на управляващитѣ се тѣла да контролиратъ, но този контролъ го прѣнася въ ржцѣтъ на централната властъ. Азъ нѣма да се спирамъ подробно, както и г. министърътъ не се спираше, върху отдѣлнитѣ закони; но искахъ да изтъкна тази тенденция въ нашитѣ правителства — не само дне-

шното, а всичкитѣ, — че тѣ въ думитѣ си, въ фразеологията си изказватъ, винаги показватъ желание, стремление да запазятъ, да гарантиратъ политическия свободи и самоуправлението на народа; а, фактически, въ законитѣ постоянно се прокарва идеята или, по-вѣрно, прокарватъ се мѣрки, които сж насочени сѣ повече и повече да урѣзватъ тази автономия на самоуправляващитѣ се тѣла и да прѣнесатъ контрола, инициативата въ ржцѣтъ на централната властъ. Прослѣдѣте всички закони, които се отнасятъ до самоуправлението въ България, и вие ще видите, че тази е господствующата тенденция. И днешното правителство не ни дава доказателства, че то фактически иска да измѣни този начинъ на дѣйствие.

Това е, което се отнася до самоуправлението, до запазването на политическия свободи.

За насъ е несъмнѣнно, ясно е, че едно голѣмо противорѣчие съществува между това, което се говори отъ министерската маса, и това, което въ дѣйствителностъ, на дѣло се прави. Вижда се, че самата дѣйствителностъ, самитѣ, тѣй да се каже, реални нужди, самитѣ условия на нашата страна сж много по-силни, отколкото рѣчитѣ и добритѣ желания, благочестивитѣ желания на управницитѣ. Види се, че тѣ постоянно, непрѣжнато се явяватъ оржжие въ ржцѣтъ на тѣзи непобѣдими условия и, колкото по-силни сж тѣхнитѣ рѣчи, толкова тѣ сами сж слаби прѣдъ самата дѣйствителностъ, прѣдъ тѣзи нетърпящи възражение условия на нашия животъ. Дѣ, обаче, можемъ ние да намѣримъ гаранции за народното самоуправление, за запазване на политическия свободи? Г-нъ Министъръ-Прѣседателятъ каза много вѣрно вчера, че тази гаранция ние не можемъ да търсимъ въ правителството. Той каза: правителството си е правителство, народътъ си е народъ. Съ други думи, че едно противорѣчие има между правителство и народъ, между управляващи и управляеми. И това е вѣрно. Слѣдователно, щомъ ние не можемъ да търсимъ гаранция въ правителството, безъ съмнѣние, трѣбва да го търсимъ на друго мѣсто. Добрѣ, но тукъ се налага единъ новъ въпросъ: а кои сж тѣзи въ българския народъ, кои сж тѣзи обществени съсловия, кои сж тѣзи класи, които иматъ интересъ, на които добрѣ разбранитѣ интереси диктуватъ редъ мѣрки, редъ закони за ограждането на самоуправлението, на политическия права, на политическия свободи; кои сж тия, които, тикани отъ собственитѣ реални интереси; кои сж тѣзи слоеве у насъ, които, тласкани отъ тѣхнитѣ класови интереси, би искали закрѣпяването на една законностъ, закрѣпяването на политическия правдини, закрѣпяването на народното самоуправление? Само когато този въпросъ се рѣши, тогава става ясна политиката на едно правителство. Щомъ едно правителство апелира къмъ конгломерата, апелира къмъ отвлѣченото понятие народъ, винаги то ще бѣде излъгано. И въ дѣйствителността, казвамъ, въ историята винаги е ставало така. Едно прави-

телство е било толкова по-ясно въ своите дѣйствия, толкова по-опредѣлено, колкото къмъ по-опредѣлени елементи отъ единъ народъ то се е отнасяло, колкото по-опредѣлени елементи сж стоели задъ гърба му, и толкова повече ефикасна, толкова повече плодотворна е била неговата дѣятелностъ. Инакъ, такива правителства, които апелиратъ къмъ всички, които искатъ всички да ги подкрѣпятъ, такива правителства обикновено сж свършвали съ една политика колебающа се, съ резултати твърдѣ малки, съ резултати твърдѣ нищожни. Защото, колкото щете да апелирате въ България къмъ разнитѣ съсловия да ви подкрѣпятъ, да ви запазятъ общинското самоуправление, да речемъ, бждѣте увѣрени, че вие нѣма да намѣрите въ България народъ — не въ това отвлѣчено понятие български народъ, но въ живия български народъ, въ двата милиона и толкова глави, — нѣма да намѣрите много желаещи, много готови да ви подкрѣпятъ въ това.

По-нататъкъ, правителството може да се въодушевява отъ най-добри желания, може да създава редъ закони даже, които ужъ да гарантиратъ самоуправлението и свободитѣ, но не е важното да съставишъ, да съчинишъ, да направишъ законъ, въ който да се гарантира нѣщо. Най-важното е, кои сж тѣзи сили, които, заинтересовани живо въ запазване свободитѣ, ще се явятъ стражъ, ще се явятъ защитници на тия свободи въ всѣки моментъ. Съ туй се обяснява у насъ това явление, че има редъ закони, които стоятъ като рудиментъ, нѣма елементи, които да ги подхванатъ като оръжии и да се борятъ, било противъ централната властъ, било противъ други, за защита на тия правдини. Слѣдователно, явява се въпросъ: едно правителство не само да изказва желание, че иска да гарантира правдинитѣ, не само че иска да прѣчуши извѣстни желания на по-високи да отнематъ извѣстно оръжие у тѣзи, които се стремятъ да подкрѣпятъ народнитѣ свободи, но най-важното е да създадешъ оръжие, да дадешъ ново оръжие въ ръцѣтѣ на тия, които иматъ интересъ да защищаватъ своитѣ политически свободи и самоуправление.

Втората точка, която г. Министъръ-Прѣседателътъ разви, бѣ — финансова политика не може да се каже, голѣма дума е — за финансови мѣроприятия, или, по-тѣсно, за заема, който биде приетъ отъ Народното Сѣбрание и покритъ благополучно. Г-нъ министърътъ каза, че съ този заемъ вече се прѣмахва финансовитѣ затруднения; прѣмахва се ония затруднения, които прѣчатъ на държавата да се развива правилно. Въ тази фраза не знаа дали авторитѣ сж се вмислювали въ нея, дали сж вникнували върху това, което тя съдържа. Прѣди всичко, да се направи единъ заемъ, да се платятъ нѣкои дългове, не значи да се прѣмахнатъ финансовитѣ затруднения, които прѣчатъ да се развива страната. Да се развива страната прѣчатъ не само финансовитѣ затруднения, ами прѣчатъ и редъ други условия. Върху тѣхъ и въ тронното слово, и г. Министъръ-Прѣседателътъ не намѣри

за добръ да се спре. Не можахме да видимъ, не можахме да чуемъ поне една дума, каква е финансовата политика на правителството, каква е неговата економическа политика въ България. Върху тѣзи важни и жизнени въпроси ние нищо не чухме. И законопроектитѣ, които сж внесени тукъ сега, отъ тѣхъ не виждамъ законопроекти, които на дѣло поне, до извѣстна степенъ да характеризиратъ каква ще бжде економическата и финансова политика на правителството? Ние виждаме само извѣстни закони отъ фискално значение. Спомена се даже прѣди мене, че правителството натоварило съ много данѣци извѣстни данѣкоплатци, съ една рѣчъ, правителството води засега само една фискална политика. И тая фискална политика е такава, че само отрупване, само облагане става, по не дава нови ресурси, не създава нови източници, отъ които да може по-нататъкъ правителството да черпи срдства за себе си. А, за да може да създаде нови ресурси, това ще зависи отъ добрата или лошата политика на правителството. Доколко постигатъ срдствата за економическото развитие на страната; доколко способствува за разврщането на економическитѣ сили на страната; доколко благоприятствуватъ за създаването на нови поминѣци, доколко правителството ще може да разчита на нови източници, на нови ресурси. Но, ако въ това отношение политиката или орждието на правителството се заплашва да рѣждяса, нѣма съмнѣние, че тази политика ще бжде политика на земање данѣци, на търсене кое още не е обложено, кои още лица, или приходи и поминѣци още не сж обложени. Тѣй щото, въ своята политика нататъкъ ще дѣйствува въ този смисълъ, додѣто обложи всичко, даже и въздуха, и водата, и всичко. Значи, такава политика е политика градена на пѣсѣкъ. Тя може да е много егоистична, тя е политика на едно правителство, което не особено се радва на едно добро бждѣще и търси за себе си срдства да закрѣпи врѣменно съществуването си. Но тя не е политика далекогледна, тя не е политика на бждѣщото, тя е политика отъ ржката въ устата, т. е. щото изчукашъ, туй изпущашъ, както казва българинътъ; да съберемъ за тая година, та за друга аллах-керимъ! Такова правителство винаги е изложено на вѣтрищата. Нѣмайки увѣреностъ, нѣмайки вѣра въ себе си, безъ съмнѣние, че неговата политика ще бжде такава, именно отъ моментъ на моментъ.

Най-сетнѣ, върху трети единъ пунетъ, именно върху външната политика. И менѣ наистина ми се показа много странно, защо г. Министъръ-Прѣседателътъ се въздържа да спомене поне нѣщо върху тази точка отъ отговора на тронното слово. Менѣ ми се чини, че той и неговата партия именно тукъ можеха или имаха право да се надѣватъ да се похвалятъ прѣдъ българския народъ. Тѣхната вътрѣшна политика се очертáva поне; но въ дадения моментъ се прѣдставя случай да прояви правителството, да даде реални доказателства за направиението, за посоката на своята външна поли-

тика. Нали досега ние чувахме и вече не само отъ връме на изборитѣ, по чувахме и отъ червената маса, че нашата политика е прѣмолнейна, че нашата политика е прѣка, че ние съ помощта на тази политика, тѣй наречена русофилска, ще дадемъ онуй, отъ което българскиятъ народъ има нужда, съ една рѣчь, ще разрѣшимъ онзи гордиевъ възелъ, който смущава страната, който прѣчи даже да се развива, именно разрѣшението на македонския въпросъ? И днесъ ние какво виждаме въ отговора на тронното слово? Виждаме, че правителството вече се надѣва, че Берлинскиятъ договоръ въ своя § 23 ще бѣде приложенъ. Значи, има единъ успѣхъ, има вече единъ резултатъ и правителството бърза да го съобщи въ такава една, разбира се, неясна форма. И когато му се задава въпросътъ: вие наистина ли сте добили този резултатъ, или просто искате да ни излъжете, правителството смѣта като че едно задължение, като че нѣкакъвъ мораленъ политически кодексъ не го задължава да стане да отхвърли това обвинение, че то иска да льготы народното прѣдставителство, че то наистина има надежда, има вѣра, че то наистина е добило извѣстни резултати. Туй трѣбваше отъ страна на правителството да се изтъкне. Обаче, както въ вътрѣшната му политика, то се намира въ едно колебание; както то се колебае въ своята вътрѣшна политика, естествено, че то се колебае и въ своята външна политика. Правителството е, както ви казахъ въ началото, тулено между три стола. Отъ една страна — да говоримъ съ езика на дѣйствителността, да не си съчиняваме разни басни, да си кажемъ каквото си е — правителството се намира между едно криво или право създадено обществено мнѣние, което дълго връме е хранено, дълго връме е поддържано отъ самитѣ тѣхъ, отъ тѣхната партия и отъ другитѣ партии, че ние трѣбва да присъединимъ Македония, че ние трѣбва да извършимъ нѣщо за Македония, че ние трѣбва да разрѣшимъ македонския въпросъ. И, слѣдователно, общественото мнѣние се намира въ извѣстно напѣгане. Това отъ една страна. Отъ друга страна ние виждаме, че въпрѣки желанието, поне видимо, въпрѣки мѣрките, които взима правителството въ единъ извѣстенъ моментъ спрѣмо извѣстни елементи въ нашата страна, тѣ прѣспокойно се промѣкватъ и отиватъ отъ татѣкъ въ Македония и дѣйствително вдигатъ въстание. Питамъ се: коя е тая сила, която дава възможностъ, която даже парализира мѣрките на правителството? Третото, най-сетнѣ, то е външната политика съ такава ясно опрѣдѣлена боя, именно русофилска, която води днешното правителство — да кажемъ на простъ езикъ: тѣ иматъ задъ себе си Русия. Има ли интересъ Русия сега да ставатъ на Балканския полуостровъ извѣстни гюрултии? Азъ не съмъ дипломатъ, но отъ това, което ние четемъ въ рускитѣ официозни, сериозни вѣстници, виждаме, че Русия нѣма туй желание да има извѣстни смущения на Балканския полуостровъ. Напротивъ, нейната поли-

тика е политиката на *statu quo*-то; т. е. каквото досега е ставало: потѣпкване и явно изтрѣбление на македонцитѣ — туй да продължава и по-нататѣкъ. Слѣдователно, правителството въ дадения моментъ не може да има на страната си една Русия; правителството сигурно, като русофилско, много внимателно се държи и не иска да влиза въ противорѣчии съ желанията на Русия, не може да отиде въ противорѣчии съ направлението на нейната политика въ даденъ моментъ на Балканския полуостровъ. Правителството същеврѣменно не може да отиде противъ образуваното обществено мнѣние въ полза на Македония. И правителството не може да отиде противъ оная сила, противъ оная дълга рѣка, която взима оттукъ хората и ги праща въ Македония. въпрѣки разпорежданията на правителството, въпрѣки интерниранията, въпрѣки даже тая ролъ, която пое правителството, и същеврѣменно България, да бѣде единъ стражаръ на Турция. При такова едно положение, при такива едни условия, политиката на българското правителство не може да бѣде друга, освѣнъ колеблива, не може да бѣде друга, освѣнъ политика, както видите, и този да задоволи, и онзи да задоволи; или на простъ езикъ казано: и вълцитѣ да бждатъ сити, и агнетата да бждатъ цѣли. (А. Каранешевъ: Само че не съ цѣли!) Разбира се, въ края на крапцата. Ето защо за мене е ясно въздържането на г. Министъръ-Прѣдседателя, и азъ съмъ сигуренъ, че колкото шете да го прѣсилиятъ, особено нѣщо нѣма да каже. Ще каже, че съмъ подалъ ноти, че да видимъ; даватъ ни обѣщания. Но правителството въ дадения моментъ нѣма една опрѣдѣлена, нѣма една ясно начертана политика. Между туй, този въпросъ за самата страна, за България не е такъвъ, щото едно правителство да се колебае, не е такъвъ, щото съ него да играемъ, а е единъ въпросъ, който ангажира спокойствието, единъ въпросъ — даже ще отида по-нататѣкъ, — който ангажира свободата на България. Вие смѣтайте, че въ България живѣе маса свѣтъ, живо заинтересованъ за своето отечество, каквато е македонската емиграция; вие вземѣте още и туй, че у насъ съществуватъ македонски дружества, които съ ангажирани съ сѣщата работа; че въ това македонско движение се прѣплитатъ разни български желания. Значи, въпросътъ не е тѣй простъ, въпросътъ е доста сложенъ. И едно правителство не може да се държи тѣй, както се държи нашето, както се държи днешното правителство. Ако правителството чувствува себе си силно, чувствува себе си добръ подготвено за извѣстна акция, тогазъ въпросътъ е ясенъ. Тогава ние ще рѣшаваме въпроса: дали българскиятъ народъ ще може да направи туй или онуй. Но при тази колебающа политика не можемъ да очакваме друго, освѣнъ да сме свидѣтели на разни авантюри. И именно, благодарение на тая неустановена, на тая колеблива политика съ и възможни авантюри. Авантюри, казвамъ, които се отразяватъ много гибелно отъ татѣкъ и отсамъ Рила,

Най-сетнѣ, азъ ще се спра върху една точка или, по-вѣрно, върху една областъ, която никой пакъ не е засегвана въ нашитѣ тронни слова, нито въ отговоритѣ на тѣзи тронни слова. Тя е една областъ, до която нито едно българско правителство досега не се е домислювало, които даже не чувствуватъ съществуването на тази областъ. Досега въ троннитѣ рѣчи ние виждаме само вътрѣшна политика, казваме, че сж били свободни изборитѣ, че се радваме че сме се видѣли; слѣдъ това, че сме направили заемъ, или ще имаме мѣропріятія финансови, и слѣдъ това, че външната политика ни е добра, или че съ тѣзи държави сме добръ, че този ни посѣтилъ, че ние сме му върнали визитата и пр. Но има една друга политика, една политика много по-важна отъ визититѣ, по-важна отъ самохвалствата за свободнитѣ избори и за гарантирането свободитѣ. Тази политика е политиката, която трѣбва да бѣде прѣгърната отъ едно правителство, което се мисли, че е носителъ на извѣстенъ напѣдъкъ въ една страна; тя е социалната политика. Имаме ли ние нѣщо въ нашето тронно слово, поне дума за тая социална политика? Правителството води едновременно и една социална политика. Не е само вътрѣшната политика, като се стберемъ да говоримъ за администрацията, за полицията; не е само какви заеми и финансови мѣропріятія ще трѣбва да направимъ; но правителството трѣбва да води и една социална политика — политика за защита на труда, който е основата на обществото. Пита се: днешното правителство, както и всички други правителства дали сж се замислювали за туй, съществува ли такава политика за тѣхъ, признаватъ ли тѣ на дѣло голѣмата важностъ на този основенъ елементъ на човѣшкото общежитие, на труда, а въ случая, днешното общество — наемний трудъ? Погледѣте нашето социално положение и ще видите, дали едно правителство смѣе да игнорира редъ отъ социални явления въ нашия животъ и дали то смѣе да не подозира съществуването на социаленъ животъ въ нашата държава. Позволяйте ми тогава да се спра върху тази областъ. Нашата група вече тури едно начало: освѣтъ рѣшитѣ, които тя е държала тукъ, съ които тя е посочвала върху тази областъ, и нуждитѣ, които сж вече назрѣли въ нея, тя, както знаете, се е явила и съ единъ законопроектъ. То е законопроектъ за защита на дѣтския и женския трудъ. Когато ние го внесохме, виждаше се една усмивка на устата на едни народни прѣдставители. Законопроектъ за защита на дѣцата и женитѣ! Разбирамъ го, за повдигане индустрията, законъ напр. за търговетѣ, законъ за други работи, отъ които нѣщо, тѣй да се каже, пада въ ржката и като падне тежи на ржката; (Смѣхъ.) но законъ за дѣцата и женитѣ! Види се малко чудно, знаете. И дѣйствително, чудно е, какъ да се погрижимъ ние да намѣримъ, че трѣбва да се нареди законъ за защита на дѣцата у насъ и на женитѣ. (К. Мирски: Г-нъ Кирковъ! Ние не се чудимъ. Ние прѣди васъ направихме!)

Когато ние казваме туй, не казваме за г. Мирски. (К. Мирски: Вие говорите за буржоазната класа!) Да, въ нейната цѣлостъ, буржоазната класа въ нейната областъ; а отдѣлни елементи като г. Мирски могатъ да мислятъ върху този въпросъ, но много нѣма да измислятъ. (К. Мирски: Колкото васъ не могатъ да измислятъ — то се знае, само вие можете.) Азъ нѣмамъ нищо противъ. — Та, казвамъ, чувствуватъ ли се нужда за законодателни мѣропріятія у насъ, които да защитятъ, да създадатъ благоприятни, по-добри условия отъ тия, въ които се намираме днесъ, въ които се намира подрастващото наше поколѣние, което е ангажирано въ производството? Безсъмѣнно. Смѣтайте, че законитѣ за защита на малолѣтнитѣ и на женитѣ сж основата, първитѣ закони въ всички други държави, начало на тѣхното социално законодателство. Тѣ сж първитѣ закони, които сж създадени даже, казвамъ, отъ буржоазнитѣ партии, защото въ една страна като нашата, която прѣкарва тѣй наречениятъ първоначаленъ периодъ, периодъ на първоначалното натрупване на сръдства за производство и който се ознаменува съ туй, че една частъ отъ нашия народъ губи сермията си, земята си, губи сѣчивата си и всичко туй се прѣнася въ по-малко ржцѣ, значи, става първоначално натрупване на сръдствата въ по-малко ржцѣ и въ по-силни економически ржцѣ, капитализмътъ въ такава едно врѣме и експлоатацията на труда, изобщо, е пай-брутална, най-първобитна, най-груба, най-безжалостна, и понеже не съществуватъ никакви узаконения, никакви граници, тя е безгранична. Да не бждемъ голословни. Ще ви кажа редъ факти, да видите въ какво положение е турнато нашето подрастващо поколѣние. Недавна имаме единъ случай въ Дупница. Както знаете, за голѣмо удоволствие и на правителството, и на нашитѣ капиталисти, и на нашитѣ търговци, и въобще на тѣзи, които се радватъ за прѣуспѣването на българската търговия, на българския износъ, въ Дупница, казвамъ, се основаха нѣколко компании, които иматъ за цѣлъ да изнасятъ тютюнъ; като го сортиратъ по най-новъ и модеренъ начинъ, изнасятъ го навънъ. Тия компании наематъ за помѣщение бивши едновременно яхъри, при всичко че у насъ съществува законъ за благоустройството напр., законъ за общинитѣ, па и въ санитарния законъ има извѣстни мѣрки прѣдвидени; наематъ едни бивши яхъри и въ тия бивши яхъри струпватъ повече отъ 400—500 дѣца. Това се продължавало извѣстно врѣме. Случайно тамошниятъ лѣкаръ обърналъ вниманието върху туй, което гледалъ, че отъ тѣзи бивши яхъри излизатъ много мѣнички дѣнци, и подкавилъ тамошния кметъ да направи една ревизия, както го и задължава санитарниятъ законъ и законътъ за градскитѣ общини. Отиватъ, и останали поразени. Оказало се — и това е установено съ актъ отъ лѣкаря и кмета, — че вътрѣ работятъ 6-годишни дѣца, въ бивши яхъри, затворени отъ всѣкъдѣ, при една ужасна температура, при една

ужасна атмосфера. Шестгодишни дѣца! Възмутенъ и поразенъ отъ това, кметътъ на гр. Дупница издава една заповѣдъ до фабрикантите, една заповѣдъ до своите органи и туря известни наредби, какви дѣца да се приематъ. Следъ това турилъ и редъ доколко време да стоятъ вътрѣ, а тъй също подканилъ и фабрикантите да си построятъ и здравословни здания, защото много несправедливо ще бѣде началото, за да печелимъ, да жертвуваме подрастващото поколение на единъ народъ. Не е забранено да се печели, но да се печели за смѣтка на подрастващото поколение, за смѣтка на единъ народъ, това е прѣстѣпно. И какъ мислите това прѣдписане, тоя приказъ го кажете, тая заповѣдъ биде посрѣщната отъ органи, които сж поставени да се грижатъ за търговията, за индустрията въ България — отъ търговскитѣ камари? Софийската търговско-индустриална камара положително изпсува тоя кметъ, като му каза, че нѣмашъ право да се мѣсишъ вътрѣ, че това е право на тия фабриканти, на тия компании да изсмукватъ до послѣденъ сокъ жизненитѣ сили на населението; че иматъ право 6-годишни дѣца да ги държатъ вътрѣ, да ги обричатъ на прѣждевременно смъртъ. И наистина, отъ акта съставенъ отъ лѣкари се установява, че повечето отъ дѣцата до 15—16, тритѣ четвърти отъ тѣхъ страдатъ отъ дълбока анемия, т. е. послѣдната крачка къмъ туберкулозата. Идѣте по-нататъкъ — другъ единъ примѣръ — идѣте въ прочутата фабрика за килими въ Панагюрище, отъ килимитѣ на която ние тъй много се възхищаваме и отъ напръдъка на която се възхищаватъ всички, че у насъ напръдъва една индустрия, отъ която могатъ да се издържатъ много хора и която прави честъ на нашитѣ производителни рѣцѣ. Но влѣзте и вижте условията, при които се изработватъ тия хубави килими. И тамъ, също тъй, въ стари табакхани сж натикани пакъ дѣца, прѣимуществено момиченца, да работятъ пакъ при тия пехигиенични условия и пакъ тамъ тая маса дѣца дава единъ голѣмъ процентъ на туберкулоза. Който любопитствува, при една изложба тукъ ще види единъ станъ и едно малко момиченце на 7 години, което тъче; който любопитствува, да отиде да види. (И. Бобековъ: Нѣма на 7 години. Отъ 12 години нагорѣ сж.) Позволѣте ми да ви кажа, че ние имаме точни свѣдѣния. Както за Дупница, тъй и за Панагюрище, тъй и за други мѣста не взимаме тѣзи нѣща отъ въздуха, изслѣдваме по-напръдъ и имаме точни свѣдѣния. Това сж данни точни и азъ мога да ви кажа по-нататъкъ по-подробни свѣдѣния върху това. (И. Бобековъ: Ката недѣля съмъ ходилъ и знаа, че отъ 12-годишни дѣца по-надолу нѣма.) Та искамъ да ви кажа, че при такива едни условия като сме възхитени отъ напръдъка на нашата индустрия, ние забравяме, че тая индустрия се създава отъ рѣцѣта на дѣцата, че тя поглѣща въ себе си подрастващото поколение, че тази индустрия, ако продължаваме така

да вървимъ, ние ще изродимъ нашата нация, ще дегенерираме нашия народъ. Като вземете всички фабрики за тютюнъ, като вземете всички табакхани, като вземете цѣлъ редъ индустрии, каквато е и кибритната фабрика, всички, казвамъ, тия индустрии сж поглѣнали прѣимуществено малолѣтнитѣ. Не само тъй, но изобщо у насъ въ производството подрастващиятъ елементъ, малолѣтниятъ елементъ, е болшинство. Всички текстилни фабрики сж пълни съ малолѣтни дѣца, съ невъзрастни. Старитѣ текстилни фабрики, които прѣди години работѣха на дървени станове, поглѣщаха старитѣ, физически здравитѣ работници, а сега новитѣ, модернитѣ станове изпѣдиха здравитѣ хора и поглѣщатъ дѣцата, подрастващото поколение. И азъ ви питамъ: дължни ли сте вие да се замислите прѣдъ този фактъ, да се замислите, когато виждате, че отъ производството излизатъ силнитѣ физически, излизатъ хора, граждани, които сж въ разцвѣта на своитѣ сили, изтикатъ се отъ индустрията, отъ производството и се замѣстватъ съ дѣца подрастващи? Безъ съмнѣние, трѣбва да се замислите, безъ съмнѣние, трѣбва да вземете мѣрки, законодателни мѣрки, и строги мѣрки, за да защитите, ако не друго, то поне бѣдѣщето на българската раса, да защитите подрастващото поколение. Намѣсто въ работилницитѣ, намѣсто въ производството, пратѣте ги въ училището, пратѣте ги до известна прѣдѣлна възраст да се възпитатъ, да се образуватъ и, слѣдъ това, да отидатъ да си търсятъ занаятъ и прѣпитанието си. Но ако вие при съзнанието, че у насъ толкова свѣтъ стои безъ работа, че толкова парцеловщина има, че толкова хора търсятъ хлѣбъ, че сте принудени даже и единъ законъ за чиновницитѣ да създадете, единъ специаленъ законъ, за да се отървете, както каза г. Министъръ-Президентътъ отъ тѣзи, които ви главоболятъ, да се отървете отъ тази гладующа и гладна напѣлъ; ако сте принудени, казвамъ, това да направите, не дѣйте си прави илюзия, че много нѣщо правите днесъ, като затваряте вратата на държавната трапеза! Вие ще изпѣдите възрастнитѣ и здравитѣ и ще ги накарате да работятъ, но само тогава, когато вземете мѣрки, щото подрастващото поколение да отиде въ училище, а неговитѣ бащи, сестри и братя тѣ да отидатъ въ фабрицитѣ, тѣ да влѣзатъ въ работа! И тогава това производство ще вирѣе, тогава това производство нѣма да се гради на малолѣтнитѣ, тогава нѣма да имате за резултатъ изтрѣблението на младото поколение, тогава нѣма да имате за крайна цѣль да обречете на прѣждевременно смъртъ тѣзи, които трѣбва да живѣятъ въ интереса на бѣдѣщето на българската нация, но тогава вие ще разберете, че силитѣ, добритѣ сили трѣбва да влѣзатъ въ производството! Ето мотивитѣ на едно социално законодателство, на едно специално законодателство въ защита на женския и дѣтския трудъ. И това която и да е партия, която и да е правителство трѣбва да го извърши. Това е начало на една социална политика. По-

пататъкъ, ние имаме, както виждате, зараждатъ се и имаме вече известни индустрии, които сж врѣдоноси за здравето, каквито сж тютюневата, каквито сж кибритената, каквито сж кожарската и цѣлъ редъ други индустрии. Питамъ ви: има ли нѣкакъвъ законъ, който да регулира това производство, които да урежда хигиеническитѣ условия, при които трѣбва да работятъ ангажираниѣ въ тѣзи индустрии рѣцѣ? Нѣма. Въ всѣка една благоустроена държава, въ които има отъ малко-малко една социална политика, водена отъ правителствата и партиитѣ, има вече закони, които да уреждатъ условията въ тѣзи индустрии: за тютюневата индустрия какви здания трѣбва да има, какъ трѣбва да бѣдатъ построени, слѣдъ това колко врѣме тамъ да се работи и т. н. Такива закони нѣмаме нито единъ. Имаме само, както се казва, случайно попаднали параграфчета въ нашитѣ закони, както изобщо по нашето работническо законодателство и изобщо по социалното законодателство, случайно взѣмнати отъ тѣзи, които сж прѣписвали западноевропейскитѣ закони, които не сж успѣли да ги зачеркнатъ, които контрабанда сж минали, по които стоятъ като стѣлбъ въ една пустиня, които неизвѣстно е защо стоятъ тамъ, попаднали и живѣятъ единъ много усамотенъ животъ, т. е. не се прилагатъ никой пътъ въ живота. Ето редъ закони, които би твърдѣ много допринесли, пакъ тѣй сжщо, за запазване на здравето и изобщо за урегулиране на онѣзи условия, при които трѣбва да се работи при нездравословнитѣ, врѣдоноси индустрии у насъ.

По-нататѣкъ, държавата — защото асѣл и цѣлото наше законодателство се върти сѣ около държавата повече — криво-тѣво, малко или много, е вече създадала известни законодателни мѣрки, известни закони, които да урегулиратъ бѣднината, или старинитѣ на тия, които сж ангажирани да работятъ въ полза на държавата: чиновницитѣ, офицеритѣ, изобщо бюрокрацията, изобщо служителиѣ на държавата, горѣ-долу положението имъ въ туй отношение, поне за гарантиране на тѣхнитѣ старини, е осигурено. Обаче за индустриитѣ държавата още не мисли. И смѣтайте, че ние сме една държава конституционна, смѣтайте, че има у насъ прогресивни правителства, когато по такъвъ въпросъ, именно за подсигуриране на прѣстарѣли, за подсигуриране отъ нещастия даже и въ една монархическа Русия е въпросъ, който занимава, поне досега, печата, занимава и съответнитѣ органи, които сж турени за да бѣятъ върху труда, върху индустрията. У насъ по този въпросъ и дума даже не е изтървана нѣкой пътъ, поне за украшение на слога, отъ страна на прѣдставителитѣ на правителството.

Най-сетнѣ, четвърта една областъ, която тѣй сжщо изисква едно законодателно уреждане, то е въпросътъ за недѣлната почивка. У насъ, разбира се, смѣта се, и въ очитѣ асѣл на господата отъ другитѣ партии, наши противници, ние сме безбожници, и заради туй, види се, ни туриха една икона тамъ. . . (Смѣхъ. — Д-ръ П. Ношковъ: Вж-

дѣте добри християни и почитайте седмия денъ — недѣлата!) Да, ама туй за християнитѣ трѣбва да се наложи съ законъ, както виждате, защото добритѣ християни, които работятъ шестъ дена — което е голѣмъ въпросъ дали работятъ шестъ дена — тѣ ще почиватъ, но тия, които имъ служатъ, тия, които имъ работятъ, не почиватъ. Вземѣте всички текстилни фабрики напр.: работятъ деномъ и нощемъ, празникъ и дѣлникъ и никой не ги засѣга. Безъ съмнѣние, въ очитѣ на фабрикантитѣ ние сме безбожници и за насъ тѣ биха въвели една втора инквизиция; тѣ, обаче, прѣдъ видъ на втория Господъ — капиталътъ, може да забравятъ адета, който е нуженъ къмъ стария, и затова въ недѣля тѣ работятъ. И ако Вие, г-нѣ Ношковъ, се явите прѣдъ тѣхъ и имъ кажете: защо вие, о, добри християни, допускате вашитѣ работници да работятъ въ недѣля, не е ли по-добрѣ да отидатъ въ църква да се помолятъ, тѣ ще ви кажатъ: г-нѣ Ношковъ, ние нѣмаме врѣме да спираме тая машина, която постоянно ни дава печала, ние нѣмаме врѣме да спираме нашето производство, ние имаме желание сега, особено при такъвъ единъ просперитетъ въ дадения моментъ, ние не можемъ да изпуснемъ този моментъ и да не печелимъ много. Гарантирате ли, г-нѣ Ношковъ, Вие да ни донѣдадете нашитѣ печалби? Разбира се, г-нѣ Ношковъ, Вие много деликатно ще се ретирате и ще отидете завчасъ чакъ въ Бургазъ, защото не можете имъ гарантира печалбата. Печалбата тѣ не отъ Васъ ще взематъ, а отъ гърба на работницитѣ. И като излизатъ тѣ отъ интереситѣ на своята кесия, която за тѣхъ е нѣщо много по-конкретно, много по-сжщественно, отколко всичкото онова, което е написано въ дебелата библия, тѣ ще ви кажатъ, че ние искаме да работятъ и въ недѣленъ денъ, и не само нашитѣ фабриканти, а всички фабриканти подъ небето: и най-добритѣ протестанти, и най-добритѣ католици, и най-добритѣ православни. Печалбата за тѣхъ е на първо мѣсто и слѣдъ това иде другото. Ако не бѣше така, то недѣлната почивка не би се обърнала въ социаленъ въпросъ, недѣлната почивка не би била такъвъ единъ жежъкъ въпросъ, който вълнува цѣла Западна-Европа. Да ви приведа примѣръ съ Австрия, една дълбоко католическа страна: по три пъти на денъ ходятъ на църква и по четири пъти слушатъ проповѣдь отъ амвона, но въпросътъ за недѣлната почивка още не е окончателно разрѣшенъ отъ Австрия. И да ви кажа още и друго, че и тѣзи, които прѣдставляватъ църквата, и тѣ намиратъ точка на допирание съ тѣзи, които се наричатъ фабриканти, че църквата прави, тѣй да се каже, единъ компромисъ съ капитализма. (Д-ръ П. Ношковъ: Не е вѣрно!) Вие може да казвате, че не е вѣрно, но капитализмътъ Васъ не пита, ами той води прѣговоритѣ си съ църквата. (Смѣхъ.) Наистина, у насъ сж станали опити или, по-вѣрно, да се уредятъ празничнитѣ дни и, между прочемъ, да се уредятъ празничнитѣ почивки. И миналата

година, ако се не лъжа, г. Мирски внесе единъ законопроектъ, който биде посрѣщнатъ много хладно, не само хладно, но на даража го изхвърлиха. (К. Мирски: Не билъ благословенъ отъ Синода! — Смѣхъ.) Така че, опити поне въ това отношение, не прѣко, но косвено, сж правени да се урегулиратъ празничнитѣ дни, а въ това число и неприсѣственитѣ дни. У насъ, въпрѣки сѣществующия, и сега даже сѣществующия законъ, въ който се казва, че въ недѣленъ день трѣбва да бждатъ затворени дюкянитѣ, въобще работилницитѣ и т. н., става слѣдующето нѣщо: че властитѣ, които сж натоварени да бдятъ за изпълнението законитѣ, се интересуватъ само въ два случая: първо, интересуватъ се тогава, когато е заповѣдано, напр., да посрѣщатъ единъ голѣмъ гостъ и е казано да се затворятъ дюкянитѣ и да си окачимъ по единъ байракъ. (Смѣхъ.) Това строго се прилага само къмъ дюкянитѣ навжтрѣ, а ако това е по-настрана отъ града, тамъ законъ не сѣществува, тамъ единъ свободенъ вѣтъръ се разхожда. Тогава, казвамъ, когато законътъ задължава тѣзи власти всѣка една недѣля да провѣриватъ, да видятъ, тѣ не се грижатъ. Азъ ще ви покажа единъ примѣръ. Въ София, напр., е забранено поне до отпускъ на църква дюкянитѣ и кафенетата да бждатъ отворени; добръ, но какво мислите става въ София? Обикновено спущатъ кепенцитѣ, но келнеритѣ вжтрѣ работятъ. И забѣлжете, че въ туй врѣме седятъ вжтрѣ високопоставени чиновници и даже министри по нѣкой пжтъ. (Смѣхъ.) Значи, и тѣ чувствуватъ, че трѣбва да се смѣкне кепенцътъ; защото, най-сетнѣ, и тѣ не искатъ да седнатъ на открито въ едно кафене прѣди да се свърши църква, когато съгласно закона то трѣбва да бжде затворено, та седятъ задъ кепенцитѣ! У насъ аслж всички закони и мѣроприятия, които засѣгатъ тази материя, въобще, горѣ-долу, които иматъ тукъ-тамъ като издаждали италианци параграфи, които сж повиками да регулиратъ горѣ-долу тия отношения на господаритѣ къмъ работницитѣ, се заобикалятъ; обикновено всѣки пжтъ властитѣ, които сж натоварени да бдятъ върху законитѣ, винаги спускатъ кепенцитѣ и винаги задъ кепенцитѣ става тая работа. (Ю. Теодоровъ: Тя не е тежка работа; не е физическа!) Г-нъ Теодоровъ, недѣйте да говорите отъ името на тѣзи, въ положението на които не можете да се турите! Вие можете да живѣте спокойно; допускамъ даже Вие сами да си донесете една кофа или стомна вода, но недѣйте се туря въ положението на тѣзи, които цѣлъ день тичатъ, напр. единъ кафеджийски келнеръ: позволѣте и нему, на този християнинъ, на този, както се казва, козелъ отпущения, на този, който надали ще попадне въ рал, позволѣте и нему въ тая грѣшна земя да има единъ день почивка въ недѣлята. (Н. Шивачевъ: Свободенъ е, никой не го спира! Условията му сж такива.) Добритѣ християни ще кажатъ тѣй: въ недѣля те уволнявамъ, въ поне-дѣлникъ елѣ на по-низка надница. Разбира се,

християнинътъ всѣкога намира комшулци да излѣзе, (Н. Шивачевъ: При индивидуалния режимъ не може да бжде друго-лче; когато дойде колективниятъ строй, тогава може!) когато се иска да се уреди този въпросъ, въпросътъ за недѣлната почивка, който е единъ въпросъ социаленъ, който не е толкова религиозенъ, който даже никакъ не е религиозенъ и отъ който църквата никакъ не се интересува. (Д-ръ П. Ношковъ: Той е божественъ законъ!) Недѣйте оскърбява Божеството, като му приписвате такъвъ законъ, който не се изпълнява! (Д-ръ П. Ношковъ: Вие, които отрицате Божеството, не приемате това!) Тогава нужно е законодателството да се яви на помощъ и да довърши това, което Божеството не е успѣло да довърши, именно да създаде единъ законъ, съ който да се урегулира недѣлната почивка и, въ сѣщото врѣме, съотвѣтственитѣ органи, които да бдятъ не задъ кепенцитѣ, а за точното изпълнение на този законъ. Безсѣмнѣно е, че има индустрии, безсѣмнѣно е, че има занаятия, които не могатъ да бждатъ прѣкъсвани; безсѣмнѣно е, че едно изключение въ случая може да бжде направено, но тогава, както е навредъ туй, извѣстни гаранции въ други едни часове могатъ да се дадатъ на работницитѣ за почивка.

За да се не простирамъ по-нататѣкъ въ изброяване на цѣлъ редъ факти, които подкрѣпватъ — а тѣзи факти сж хиляди у насъ и тѣхното число постоянно расте, — казвамъ, за да се не спирамъ върху отдѣлнитѣ факти, азъ ще завърша съ туй. Прѣди всичко съжалявамъ, че нито едно отъ нашитѣ правителства не е още промислило, не се е още досѣтило, че има една областъ, която се нарича областъ на социалния животъ на нашата държава; че нѣма у насъ правителства, които да се явятъ, както се явяватъ съ редъ други закони, да регулиратъ и тази областъ, да внесатъ и тамъ онуй, което трѣбва за урегулиране на социалнитѣ отношения, на социалния животъ на цѣлъ дебелъ слой отъ нашия народъ, и, вънъ отъ туй, забѣлзвамъ въ сѣщото врѣме, че това е едно игнориране на една цѣла класа отъ българския народъ, класа продуктивна, класа, която създава богатствата на тази страна. Защото, ще повторя още единъ пжтъ, у насъ има създадени редъ закони за индустрията, за търговията, за цѣлъ редъ други промисли, които насърчаватъ, които потикватъ на прѣдъ, обаче за труда, за наемния трудъ нищо нѣма. Но тукъ азъ чувамъ едно възражение, което се прави много често и вънъ, а нѣкой пжтъ и тукъ се е правило: да, ама ние нѣмаме работници. Огдѣ-накъдѣ ние тѣхъ да защищаваме? На този въпросъ, че ние нѣмаме работници, доста е да ви помена само туй, че около 200.000 дѣца само сж ангажирани въ производството изобию, въ слугинство, въ всичко. (Ю. Теодоровъ: Въ затворени здания или на полето?) Въ затворени здания и на полето. (Ю. Теодоровъ: Какво е на полето? На бащина си работа!) Ами че тия овчарчета? (Отъ

дѣсницата: А а а!) Какво викате „а а а“? Какво е туй? То значи, че нищо не знаете какво става. Тъзи дѣца трѣбва да отидатъ въ училище, защото иначе нѣма да имате нито добри земе-дѣлци, нито добри скотовѣдци. Дѣцата трѣбва да се учатъ, защото тѣмъ просвѣщение е необходимо, а не вашитѣ приказки, които имъ приказвате за повдигането на земледѣлието. Прѣди всичко трѣбва повдигане умствения уровень на нашия народъ. (Нѣкой се обажда: Дайте примѣръ на други!) Значи, всичкото подрастващо поколение трѣбва да отива въ училището. Тукъ сега вие ми напомняте единъ фактъ, който азъ прочетохъ въ иностран-нитѣ вѣстници. Въ в. „Berliner Tagblatt“, бѣ печатано едно окръжно на Министра на Просвѣ-щенiето, въ което се прѣдупрѣждаватъ и запла-шватъ тия общини, които не събиратъ дѣцата и не ги пращатъ въ училище, че ще затворятъ учили-щата имъ. Вѣрно ли е, г-нѣ министре?

Министъръ Х. Тодоровъ: Тази година увели-чихъ съ 150 души основнитѣ учители; тъй щото, можете да видите това.

Г. Кирковъ: Учителитѣ можете да увеличавате, (Министъръ Х. Тодоровъ: И училищата!) това още не значи нищо.

Независимо отъ това, което се прави за просвѣ-щенiето, ясно личи тенденцията да скратяватъ, да противодѣйствуватъ даже на народното образование съ разнебитването на училищата, съ разнебитва-нето на учителския персоналъ. Извѣстно ли Ви е, г-нѣ министре, Вамъ, че околийскитѣ началници, значи Министерството на Вжтрѣшнитѣ Работи, на-значаватъ учителитѣ? (Отъ дѣсницата: Не е вѣрно!) Азъ ще ви дамъ данни. И съжалявамъ, че не слѣдите българския печатъ, дѣто ви се печатаха цѣли писма на околийскитѣ началници, въ които се казваше „да държите постановление, този да се уволни, онзи да се назначи“. (Отъ дѣсницата: Не е вѣрно!) А азъ мога да ви кажа, че е вѣрно. Въ гр. Хасково — ние печатахме въ нашия вѣстникъ писмото на околийския началникъ...

А. Урумовъ: Искана да имъ се прѣпоръчатъ учители, и имъ се прѣпоръчвахъ, а не имъ сж на-трапещи!

Г. Кирковъ: Околийскитѣ началници не сж, които трѣбва да назначаватъ учителитѣ, не сж тѣ, които да прѣпоръчватъ.

А. Урумовъ: Околийскиятъ началникъ не прави прѣстъпление, когато прѣпоръчва нѣкого. (Отъ крайната лѣвица: А а а!)

Г. Кирковъ: Тогава по-хубаво да закриемъ Ми-нистерството на Просвѣщенiето и г. министърътъ да си отиде и да остане само г. Людскановъ; хемъ економия ще имаме, хемъ околийскитѣ началници много бързо ще ви назначаватъ учителитѣ.

Н. Шивачевъ: Ако искате самоуправление, то-гава оставѣте общинитѣ сами да се разправятъ.

Г. Кирковъ: Именно.

Прѣседателствующъ А. Франгъ: Моля ви се, г-да, не прѣкъсвайте оратора! Който иска да говори, да вземе думата.

Г. Кирковъ: Искамъ да кажа, че тамъ, дѣто самиятъ народъ, въ лицето на свитѣ настоятели, иска да си назначава учители, както казвате вие, както и ни общавахте, къмъ туй се стремимъ ние, тази воля и желание не се зачита, защото тамъ администрацията си е позволила да назначава учители.

Министъръ Х. Тодоровъ: Ако кметството не ги назначи, кой ще ги назначи?

К. Мирски: Има окръжни училищни инспек-тори!

Министъръ Х. Тодоровъ: Окръжнитѣ инспек-тори тъй сжко сж наши чиновници. Не одобрявате кметствата, не одобрявате окръжнитѣ управители — кого одобрявате?

Г. Кирджиевъ: Да ги назначаватъ училищнитѣ настоятелства.

Министъръ Х. Тодоровъ: И азъ това казвамъ!

Г. Кирковъ: Но не ги назначаватъ тѣ, но de facto ги назначаватъ околийскитѣ началници и окръжнитѣ управители.

Х. Камбуровъ: Има законъ!

Г. Кирковъ: Да, законъ има; има законъ и за разбойницитѣ, но не всички се улавятъ да ги турятъ изъ затворитѣ, а повечето отъ тѣхъ се разхождатъ.

Х. Камбуровъ: Вие за труда нищо не сте на-правили. Само журналисти сте.

Г. Кирковъ: Искамъ да кажа, че ако е въпросъ за земледѣлческитѣ работници, ако е въпросъ за овчарчетата, които прѣдизвика смѣхъ у г. Бобекова, (И. Бобековъ: Не е истина!) азъ ще кажа, че правителството, напротивъ, е длъжно — да се хвали само съ фрази — то е длъжно да направи нѣщо, трѣбва да създаде всички срѣдства, за да отива подрастващото поколение въ училищата, за да се повдигне умствено и да може да си намѣри прѣ-храната. Тогава ще се повдигне земледѣлието и търговията, а не съ това, което виждаме да съчи-няватъ чиновницитѣ на Министерството на Търго-вията и Земледѣлието, защото това е само канце-ларска философия. И таа мисълъ се раздѣля не само отъ насъ — и трѣбва да се раздѣля, — но и въ самата Русия дохождатъ до туй съзнание, че, за да могатъ да повдигнатъ земледѣлието, изобщо

да рѣшатъ земледѣлческия въпросъ, най-важното нѣщо е да създадатъ образование, да създадатъ свѣтлина въ главата на руския селянинъ. Защото липсата на тази свѣтлина, на това образование е причината на онѣзи стихийни явления, за които ние четохме, че ставатъ въ Русия. Това е онази тъмна маса, която бѣше необходима за поддържане на царизма, кждѣто систематически внасяха мракъ, защото единъ слѣпъ, единъ тъменъ народъ полесно го управлявашъ, но дохождатъ моменти — и тѣ по този начинъ сж дѣйствували, — когато тѣ идватъ до съзнание, че тѣ само врѣменно сж закрѣпавали себе си и че тѣ сж отивали противъ интереситѣ на държавата. Както е случаетъ съ Русия, тъй е и съ нашия селянинъ. Народното образование трѣбва да бѣде една отъ първитѣ грижи на правителството, което има претенцията да се нарече прогресивно и отгорѣ и либерално.

Н. Шивачевъ: Помогнете и вие!

Г. Кирковъ: Що се отнася до помагане, ние помагахме, но това не значи, че трѣбва да поддържаме васъ.

Н. Шивачевъ: Вие само социализмъ проповѣдвате въ селата.

Г. Кирковъ: Какво друго да проповѣдваме?

Н. Шивачевъ: Трѣбва да просвѣтите човѣка и тогава да му говорите за доктрини; да знае какъвъ е свѣтътъ.

Г. Кирковъ: Ние, когато му разправаме за социализма, той добръ налучава, че има два свѣта, и той вижда едни живѣятъ въ единия, други въ другия, а той не знае въ кой свѣтъ се намира — него само го ездятъ.

Г-нъ Министъръ-Прѣдседателътъ въ вчерашната си рѣчь, като се спрѣ върху просвѣщението, изказа нѣкакъ си доста неясно мисълта си по отношение на чиновницитѣ и, друго, по отношение на учителитѣ. Трѣбва да направимъ извѣстна разлика между учителя и между чиновника, че бюрократътъ нѣма право да се занимава съ никаква политика, че той трѣбва да гледа само да слугува на държавата, макаръ че той е български гражданинъ, макаръ че има избирателно право, макаръ че упражнява това право. Когато дойде въпросътъ за учителитѣ какъ сж, тогава рѣчьта му стана сѣ по-тъмна и по-тъмна и г. министърътъ искаше за учителя да плати малко данѣкъ на съществуващото сега у насъ, че учителътъ е учителъ и на народа и че той трѣбва да възпитава не само малкитѣ, но и голѣмитѣ дѣца. Но отъ друга страна учителътъ се явява малка прѣчка въ селата, поне за партията ни, и веднага тогава заговорва партизанскиятъ духъ, и затова г. министърътъ се изказа тъй неясно и непълно, (Я. Сакъзовъ: Той нали е начинающъ дипломатъ?) дипломатически да го кажемъ.

Въпросътъ у насъ за учителския персоналъ е въпросъ, който се влѣче отъ сума врѣме. У насъ при всичкитѣ добри приказки, които чуваме, не могатъ да разбератъ едно елементарно нѣщо, че ако за чиновницитѣ е нужна извѣстна стабилностъ, ако за бюрокрацията, за администрацията, изобщо, е нужно, щото чиновницитѣ да бѣдатъ затвърдени въ своитѣ мѣста, то хиляди пжти това е по-нужно за учителитѣ, и то не отъ гледна точка само на държавата, че тя трѣбва да бѣде стабилна въ своитѣ органи, но отъ чисто педагогическа гледна точка. И азъ съжалявамъ този министъръ, който намѣрва своята министерска амбиция въ размѣстването, въ кадрилата на даскалитѣ. Тя е най-низменната амбиция, защото, безъ да се задоволява неговата амбиция на единъ човѣкъ, който горѣ-долу трѣбва да има желание да му се прочуе името, той нанася единъ ударъ върху педагогическата страна на работата. Смѣтайте и вземѣте положението, особено на селското население, на селскитѣ дѣца, които, благодарение на условията, много малко врѣме оставатъ въ училището — 4—5 или 6 мѣсеца оставатъ въ училище; тази година дошълъ единъ даскалъ, тъкмо се настанилъ, тъкмо се усвоилъ съ хората, услѣлъ да се запознае съ тѣхъ и тѣ горѣ-долу до го изучатъ, на слѣдующа година го махнатъ; дохожда новъ — единъ пжтъ учителъ, другъ пжтъ учителка. Мислите ли вие, че съ туй се принася нѣкаква полза на учебното дѣло? Безъ съмнѣние, че това не е нѣкаква полза, ами туй е едно грозно прѣстѣжление спрѣмо учебното дѣло, и само единъ човѣкъ, който се е рѣшилъ да плава въ ладията на своитѣ партизани, единъ човѣкъ, който се е рѣшилъ да не държи смѣтка за учебното дѣло, само той може да допусне една подобна игра, едно подобно разгонване, едно постоянно, едно вѣчно прѣмѣстване на учителскитѣ сили отъ село на село. Между туй това е станало едно обикновено явление у насъ. Нѣма учителъ, който да може да се похвали, че двѣ години подъ редъ е билъ въ едно и сѣщо село, че той вече се е усвоилъ. Въ други мѣста, въ други страни, пакъ буржоазни страни, стараятъ се, колкото е възможно, съ разни срѣдства да прикрѣпятъ учителя къмъ селото, да го затвърдятъ тамъ, да остане той въ село и да възпитава дѣцата, да възпитава въ сѣщото врѣме и самитѣ селяни. У насъ обратното е. Учителското тѣло е винаги на лагеръ: постоянна казарма, постояненъ лагеръ за него нѣма.

Д. Цанковъ: Вие ги развращавате — какво да правимъ?

Г. Кирковъ: Не ги развращаваме, но тѣ отиватъ и казватъ на селянитѣ: „Не слушайте Дѣда Цанковъ, защото той ви лъже, че ще ви докара волове“. Затова сж тѣ кюлханета. (Голѣмъ смѣхъ.)

Д. Цанковъ: Ама тѣ знаятъ, че Дѣдо Цанковъ не лъже, ами казва, че социалиститѣ сж кюлханета. (Смѣхъ.)

Г. Кирковъ: Дѣдо Цанковъ! Защото много не мислишъ, затова така лошо казвашъ. Ако бѣше помисленъ, нѣмаше да казвашъ така.

Значи, що се отнася до въпроса за учебното дѣло, необходимо е тукъ именно да възтържествува това начало за стабилността въ учителския персоналъ. Учителитъ се намира въ село, особено народниятъ учителъ; той е близо до пародната маса; той не може да бѣде сѣщо такъвъ, какъвто е единъ чиновникъ; въ това село се прѣплитватъ разни интереси; неговитъ сѣселани, селянитъ, които стоятъ около него, искатъ да бѣдатъ освѣтлени по всички въпроси, които вълнуватъ страната; не само по въпроси, които ставатъ вънъ отъ България, но — и вътрѣ въ България: за политическитъ тежнениа, за политическитъ борби, за нашата конституция, нашитъ уредби; за всичко туй народниятъ учителъ е длъженъ и той би вършилъ прѣстѣпление, ако не освѣтлява тия възрастни хора въ закрѣпването или въ опознаването на тия цѣль редъ области на нашия общественъ животъ.

Д. Цанковъ: Ама ти знаешъ ли, какво е направилъ единъ учителъ? Като обикалялъ свещеникътъ съ народа на Великъ-денъ, учителътъ седналъ на срѣща на единъ дюкюнъ и свирилъ съ тамбура.

Г. Кирковъ: Вѣроятно, тебе ти го е съобщилъ попътъ. Азъ се съмнѣвамъ.

Д. Цанковъ: Азъ не се съмнѣвамъ. И учителя да ти го кажа кой е. Въ едно Верковско село е.

Г. Кирковъ: Такива работи много ги разправятъ, Дѣдо Цанковъ.

Д. Цанковъ: Азъ ще ви кажа, че имамъ и свидѣтели. Хората на литие излѣзли, а той . . .

Д. Благоевъ: Може да е вапъ партизанинъ; ваши партизани само може да говорятъ така.

В. Статковъ: Не е нашъ партизанинъ!

Д. Цанковъ: Не е нашъ партизанинъ. Ето негова милостъ, (Показва на г. Павла Марковъ.) отъ неговото село е, неговъ роднина е. Такъвизъ сж ваптитъ социалисти учители!

Г. Кирковъ: Защо се възмущавате? За кого се отнася това, Дѣдо Цанковъ, че го развращаваме?

Д. Цанковъ: Развратихте народа!

Г. Кирковъ: Вие не можете да говорите за развратъ! Вие защищавате сега онова, на което прѣди толкова години сте плюли! Вие не можете, Дѣдо Цанковъ, да говорите за развратъ!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Бадѣте, г-нѣ Кирковъ, малко по-въздържанъ.

Д-ръ П. Ношковъ: Г-нѣ Кирковъ! Почитайте старитъ хора!

Г. Кирковъ: Старитъ хора могатъ да се почитатъ, но не е врѣме да се почитатъ мисли, които сж вече остарѣли и овехтѣли. (Смѣхъ.)

Д. Манчовъ: За хайдутлукъ не трѣбва да говорите!

Г. Кирковъ: Дѣдо Манчовъ! Ти само за вагабондлукъ да не говоришъ, защото на врата ти висятъ само патрахили и наустници.

Д. Манчовъ: Азъ ви знаа; много добръ ви знаа!

Г. Кирковъ: На онзи свѣтъ съ канджи ще те теглятъ! (Смѣхъ.)

Д. Манчовъ: (Като излиза.) Много далечъ е народътъ отъ васъ!

Г. Кирковъ: Слѣдъ това трѣбва да се докоснемъ до втория въпросъ, до въпроса за самитъ училища. Пита се, и въ това отношение виждате ли вие нѣщо направено, нѣщо, което би ни радвало? Нѣма съмнѣние, че отъ година насамъ училищата сж съградени, но голѣма частъ въ селата още нѣматъ такива училища, които би отговаряли, горѣ-долу, на условията да бѣдатъ училища. Въ колиби, покрити съ керемиди, покрити кѣнци, — това е, казвамъ, въ извѣстни мѣста, особено въ балканскитъ много рѣдко. Искамъ да кажа, че въ това отношение правителството и партията, която властвува днесъ, не ни дава доказателство, че ще направятъ нѣщо, или че тѣ сж направили.

И тѣй, моео заключение отъ рѣчта на г. Министъръ-Прѣдседателя е слѣдующето. Въ тази рѣчь, що се отнася до вътрѣшната политика, по всичкитъ и разклонения, азъ не виждамъ едно опрѣдѣлено гледище, една ясно опрѣдѣлена линия на поведение. Виждамъ едно колебание, едно клатушкане, едно, тѣй да се каже, търсене точка на опиране, търсене оплотъ и, заедно съ туй търсене, постоянно убѣждение, че нѣма оплотъ, че нѣма точка на опиране. Такава политика не може да даде добри плодове.

Що се отнася до финансовата политика, до економическата политика на правителството, и тя е такава. Малкитъ мѣрки, които се направиха за простото уреждане на бюджета, за приключването му, т. е. за по-благоприятното приключване на бюджета, за прѣмахването на извѣстни дългове, всичко туй не е още факторъ, който би ни далъ право да се произнесемъ, че политиката на правителството е опрѣдѣлена, и строго опрѣдѣлена; че тя има една строга, опрѣдѣлена, ясна насока.

По външната политика. Тукъ правителството се още повече мотае въ една мъгла и твърдѣ естествено е. Политиката особено се характеризира

слѣдъ тържествата на Шипка. Тази политика е една политика, която говори, че правителството слѣдъ тържествата на Шипка се намѣри въ единъ махмурлукъ, че още е махмурлия и, разбира се, че въ такъвъ махмурлукъ съ такава политика наистина можешъ да паднешъ на три стола и да не можешъ да седнешъ нито на единъ.

И, най-сетнѣ, за третата област, която липсва въ отговора на тронното слово, която е липсвала и въ другитѣ отговори на троннитѣ слова досега, именно въпросътъ за социалната политика на правителството. За нея нито поменъ нѣма; нищо не чуваме. Между това тя е най-сжществената политика, защото, както имамъ честта да ви изложа лани, тя засѣга бжднината на нашата нация отъ една страна, тя засѣга производството на нашата страна, засѣга поминѣка на маса население, което е останало гладно и безъ работа. Съ една рѣчь, тя е една политика отъ голѣма важностъ, на която трѣбва да се спре едно правителство, особено едно правителство, което въ думитѣ си поне излиза и твърди, че то е готово да извърши всичко добро, че то има добрата воля да направи всичко и затова иска нашата поддръжка. Но едно правителство, което стои между три стола, едно правителство, което нѣма опрѣдѣлена политика, което не може да ни каже ясно и открито: тамъ вървя азъ и тия, които виждатъ, че пътятъ е тамъ, че спасението е тамъ, да дойдатъ да ме подкрѣпятъ, — такова правителство, което казва на червено бѣло, на синото жълто и, най-сетнѣ, излиза съ една политика на фжстхкийна боя, не може да иска подкрѣпата на разнитѣ партии; такова правителство още по-малко може да иска подкрѣпата и особено прилѣбяването, присѣдиняването или, тъй да се каже, напускането политиката, която нашата партия води, и да отидемъ да му сътрудничимъ. Ние не можемъ да работимъ съ едно недоразумѣние, защото политиката на правителството въ цѣлата си цѣлостъ е недоразумѣние. И, най-сетнѣ, ние не можемъ да дадемъ подкрѣпка на едно правителство, което е забравило най-важната област на нашия животъ. И въ дадения случай ние само можемъ да протестираме, че въ отговора на тронното слово едно правителство се отнася съ такова прѣзрѣние, забравило е, че сжществува една наемна работническа класа въ България, която има нужда отъ законодателство, отъ покровителство, тъй, както иматъ нужда отъ покровителство фабрикантитѣ, капиталиститѣ и всичкитѣ други добри обставени господа. Ние не можемъ да му дадемъ поддръжка; напротивъ, протестираме за тази игноранца, която се върши къмъ тая класа. (Рѣкоплѣскане отъ крайната лѣвица.)

Прѣдседателъ: Д. Цанковъ.

Секретаръ: И. Еневъ.

Началникъ на Стенографическото бюро: Т. Гълѣбовъ.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Понеже никой не иска думата, полагамъ на гласуване отговора на тронната рѣчь. (Д-ръ Н. Геннадиевъ: Моля, искамъ думата!)

Г-нъ Д-ръ Геннадиевъ има думата. (Гласове: Часътъ е 7!)

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г-да прѣдставители! Понеже часътъ е 7, азъ самъ бихъ прѣдпочелъ да говоря утрѣ, а вървамъ, че и г. г. народнитѣ прѣдставители сж отомени отъ днешното засѣдание, и ще ви моля да се отложи засѣданието. (Т. Начовъ: Ще слушаме до зарана!) Мисли, че нѣма защо да се прави ипатъ. Дебатитѣ вървятъ много прилично и почтено и нѣма защо да имъ даваме такава форма.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-да прѣдставители! Съгласно правилника, прѣдседателътъ има право да продължи засѣданието до 8 ч., ако нѣкой прѣдставител е почналъ и не е свършилъ. Сега има записани двама души. Съгласно правилника, понеже не сж почнали още да говорятъ, прѣдседателътъ може да закрие засѣданието. Затова обявявамъ, че засѣданието се закрива.

Г-да народни прѣдставители! Утрѣ ще имаме засѣдание и на днешенъ редъ ще имаме продължение разискванията по отговора на тронната рѣчь. (Гласове: Не е рѣшено!)

Полагамъ на гласуване това прѣдложение. Ония, които го приематъ...

Г. Кирковъ: Искамъ думата! (Глъчка.)

Министъръ Д-ръ А. Радевъ: Азъ правя прѣдложение за да има утрѣ засѣдание.

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Г-нъ Министърътъ на Правосѣдието прави прѣдложение утрѣ да имаме засѣдание. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, (Отъ крайната лѣвица: Дайте думата!) които приематъ това прѣдложение, да вдигнатъ рѣжка. (Болшинство.) Народното Събрание приема.

Г. Кирковъ: Съгласно правилника, трѣбва да дадете на трима души да се изкажатъ!

Прѣдседателствующъ А. Франгя: Прѣдседателството знае да пази правилника и увѣрявамъ ви, че го пази религиозно. Казвамъ ви, че съгласно чл. 31 отъ правилника, правителството има право да прави прѣдложение. Такова прѣдложение биде направено и гласувано.

Азъ заявявамъ, че засѣданието е закрито.

(Закрито въ 7 ч. вечерята.)

Подпрѣдседатели: { Д. К. Поповъ.
А. Франгя.